

OIKEUSSUOJAN TARVE KKO:N RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ

VUOSINA 1995 – 2015

Alpo Lahtinen

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta

Prosessioikeuden OTM-tutkielma
Tammikuu 2016

Ohjaaja: Tuomas Hupli

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department	
Tekijä/Författare – Author Alpo Lahtinen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Oikeussuojan tarve KKO:n ratkaisukäytännössä vuosina 1995 – 2015			
Oppiaine /Läroämne – Subject Prosessioikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level OTM-tutkielma		Aika/Datum – Month and year Tammikuu 2016	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages XI + 60
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Oikeussuojan tarve on ymmärretty Tauno Tirkkosen ajoista alkaen ensisijaisesti ehdottomana prosessinedellytyksenä. Aihetta ei ole kuitenkaan juuri käsitelty yleisellä tasolla oikeuskirjallisuudessa vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen jälkeen. Perusoikeusuudistuksen voidaan olettaa vaikuttaneen tapaan, jolla tuomioistuimet käyttävät oikeussuojan tarpeen kaltaisia reaalisia argumentteja, joten Tirkkosen määritelmän uudelle tarkastelulle on tarvetta.</p> <p>Yksittäisiä oikeudenaloja käsittelevässä kirjallisuudessa oikeussuojan tarve on noussut esiin erityisesti pesänjakajan toimivallan yhteydessä sekä osakeyhtiöoikeudellista vähemmistönsuojaa käsittelevissä teoksissa. Näiden perusteella havaitaan, että oikeussuojan tarve viittaa argumenttina prosessioikeudellisen oikeusperiaatteen vaikutukseen. Argumentin tarkemman luonteen selvittämiseksi tutkimuksen toisessa osassa perehdytään KKO:n aihetta koskevaan oikeuskäytäntöön.</p> <p>Tutkimus on oikeusrealistinen KKO:n oikeuskäytännön analyysi. Aineistoksi on valittu kaikki vuosina 1995 – 2015 julkaistut KKO:n ennakkoratkaisut, joissa oikeus argumentoi oikeussuojan tarpeella, oikeudellisella tarpeella tai oikeudellisella intressillä. Tutkimusaineistosta johtuen tutkimus painottuu argumentin vaikutukseen siviili- ja rikosoikeudellisten asioiden käsittelyssä. Analyysi on toteutettu luokittelemalla kaikki aineiston 70 oikeustapausta sekä ratkaistavan oikeuskysymyksen että oikeussuojan tarpeen arvioinnin perusteen mukaan.</p> <p>Analyysin perusteella havaitaan, että KKO argumentoi oikeussuojan tarpeella erityisesti tarkoituksenmukaisen menettelytavan valinnan yhteydessä. Valinta liittyy useimmin prosessinedellytysten selvittämiseen tai muutoksenhakutilanteisiin, mutta myös muut menettelykysymykset ja eräät aineelliset tulkinnat on tehty oikeussuojan tarvetta punnitsemalla. Useat eri perusoikeudet voivat perustaa kantajan oikeussuojan tarpeen, jonka arviointi pohjautuu useissa tapauksissa relevanttien perusoikeuksien punnintaan. Myös lainsäätäjän tarkoitus ja analoginen vertaaminen voivat toimia tarpeen arvioinnin perusteena. Eräiden tapaustyyppien kohdalla KKO selvästi kehittää oikeutta oikeussuojan tarpeen arviointiin perustuvilla tulkinnoilla.</p> <p>Prosessinedellytystilanteissa oikeussuojan tarve ilmenee useammin muiden prosessinedellytysten tulkinnassa, kuin itsenäisenä prosessinedellytyksenä. Tapaukset, joissa koko kanne on jätetty tutkimatta nimenomaan puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi rajoittuvat tilanteisiin, joissa kanne on ennenaikainen tai asia tulisi ratkaista ensin eri menettelyssä. Ilmeinen ja riittävä oikeussuojan tarve voi puolestaan vaikuttaa tulkinnassa kantajan eduksi. Tarkastelun perusteella oikeussuojan tarve ei selvästi ole pelkkä kanteen aineellisoikeudellisen tutkimisen edellytys, vaikka sillä on myös tällainen vaikutus eräissä tilanteissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords oikeussuojan tarve, prosessioikeus, oikeusperiaatteet, prosessinedellytys, perusoikeudet, korkein oikeus, oikeudenkäynti, oikeuskäytäntö, oikeusturva			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

Lähteet.....	III
1 Oikeustapaukset.....	III
2 Kirjallisuus ja artikkelit	VIII
Lyhenteet	XI
Johdanto.....	1
Kirjallisuuskatsaus	3
1 Konventionaalinen oikeus	3
2 KKO lainsäätäjän työn jatkajana	4
3 Oikeussuojan tarve prosessinedellytyksenä	7
4 Oikeussuojan tarve erityiskysymyksissä	10
4.1 Konkurssitakaisinsaintia hakevan velkojan asiavaltuus	11
4.2 Osakeyhtiön vähemmistön suoja väärinkäytöstilanteissa	12
4.3 Toimitusosituksen ja -jaon keskittämisperiaate	14
5 Tutkimuskysymyksen tarkennus	15
Tutkimusmenetelmä.....	17
1 Tutkimusaineiston valinta.....	17
2 Tutkimusaineiston rajaukset.....	18
3 Aineiston teemoittelu	20
Oikeustapausten analyysi.....	22
1 Muutoksenhakutilanteet	22
1.1 Muutoksenhakuintressi.....	22
1.2 Muutoksenhakulegitimaatio.....	26
1.3 Muutoksenhaku pakkokeinoihin	28
1.4 Muutoksenhaku julkisuutta koskevaan ratkaisuun	30
1.5 Muutoksenhaun kohde rikosasioissa.....	31
2 Oikeudenkäynnin edellytykset	32
2.1 Asiavaltuus	32
2.2 Väliintulointressi.....	34
2.3 Oikeussuojan tarve.....	36
2.4 Oikeusvoima	38
2.5 Kannekelpoisuus.....	40
3 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	43
3.1 Oikeudenkäyntikulut ja oikeusapu	43
3.2 Ajan kulumisen merkitys.....	45
3.3 Ensisijaisen vaatimuksen hyväksyminen.....	46
3.4 Suullinen käsittely hovioikeudessa.....	47
3.5 Preklusio	47

4	Oikeussuojan tarve aineellisen oikeuden tulkinnassa.....	49
5	Oikeussuojan tarpeen yleisiä piirteitä	51
5.1	Tulkinnanvaraiset tilanteet.....	51
5.2	Lainsäätäjän työn jatkamista	52
5.3	Tarkoituksenmukaista oikeudenmukaisuutta	54
5.4	Oikeudellisen tarpeen tyydyttämistä.....	56
5.5	Oikeussuojan tarve KKO:n ratkaisukäytännön valossa	57
	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	58

Lähteet

1 Oikeustapaukset

EIT Grönmark v. Finland (6.7.2010).

KKO 1954-II-32. *Ennakkoperintö.*

KKO 1958-II-118. *Lakiosa.*

KKO 1979-II-51. *Oikeussuojan tarve.*

KKO 1979-II-89. *Avioliittolaki - Kihlaus.*

KKO 1981-II-132. *Avioliittolaki - Asumus- ja avioeron varalta tehty sopimus - Omaisuuden ositus - Pesänjakaja - Pesänjakajan toimivalta - Oikeussuojan tarve.*

KKO 1982-II-17. *Muutoksenhaku - Muutoksenhaku tuomion perusteluihin - Lapsen elatus - Elatustuki.*

KKO 1983-II-143. *Avioliittolaki - Avioehtosopimus - Omaisuuden ositus - Pesänjakaja - Pesänjakajan toimivalta - Vahvistuskanne.*

KKO 1984-II-41. *Isyyslaki - Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi - Kihlakumppanien siirtämä lapsi.*

KKO 1987:113. *Oikeussuojan tarve - Työsopimus.*

KKO 1987:34. *Avioliittolaki - Avioehtosopimus - Omaisuuden ositus - Pesänjakaja - Pesänjakajan toimivalta - Oikeussuojan tarve.*

KKO 1988:121. *Testamentti - Testamentin tulkinta - Perintö - Pesänselvittäjä - Oikeussuojan tarve.*

KKO 1989:108. *Perintö - Perinnönjako - Pesänjakaja.*

KKO 1992:21. *Perintö - Pesänjakaja - Pesänjakajan toimivalta.*

KKO 1993:58. *Isyys - Isyyden vahvistaminen.*

KKO 1994:19. Testamentti - Pesänjakaja - Oikeussuojan tarve.

KKO 1995:180. Muutoksenhaku.

KKO 1995:213. Oikeudenkäyntimenettely - Väliintulo.

KKO 1995:62. Avioliitto - Puolisoiden varallisuussuhteet.

KKO 1996:129. Muutoksenhaku.

KKO 1996:139. Oikeudenkäyntimenettely - Muutoksenhaku.

KKO 1997:52. Rättshandling - Rättshandlings ogiltighet - Arv - Boutredningsman - Testamente - Rättsskyddsbehov - Talan.

KKO 1998:122. Tuomioistuimen toimivalta - Yhdistys - Urheilu.

KKO 1998:139. Asiavaltuus - Perintö - Pesänselvittäjä.

KKO 1998:49. Factoring - Väitesuoja.

KKO 1999:103. Ylimääräinen muutoksenhaku - Konkurssi - Konkurssituomio - Oikeussuojan tarve.

KKO 1999:123. Ylimääräinen muutoksenhaku - Kantelu - Oikeudenkäynnin julkisuus.

KKO 1999:22. Ylimääräinen muutoksenhaku - Hakemusasiassa tehdyn päätöksen purkaminen - Osakeyhtiö - Selvitystila.

KKO 1999:47. Konkurssi - Konkurssin edellytykset.

KKO 1999:50. Isyys - Isyyden vahvistaminen - Ylimääräinen muutoksenhaku - Kantelu.

KKO 1999:58. Avioliitto - Omaisuuden ositus - Pesänjakaja - Oikeussuojan tarve.

KKO 2000:89. Osakeyhtiö - Hallituksen jäsen - Vahingonkorvaus.

KKO 2001:103. Avioliitto - Omaisuuden ositus - Oikeustoimi - Oikeustoimen kohtuullistaminen.

KKO 2001:112. Tapaturmakorvaus - Ammattitauti - Muutoksenhaku - Asianosainen.

KKO 2001:129. Ylimääräinen muutoksenhaku - Kiinteistötoimituksen purkaminen - Kiinteistön määrätyt - Rajankäynti - Vesipiirirajankäynti - Erityinen oikeus kalastuspaikkaan.

KKO 2001:4. Pakkokeino - Matkustuskielto.

KKO 2001:53. *Asiakirja - Asiakirjan julkisuus - Muutoksenhaku.*

KKO 2001:67. *Kuljetussopimus - Tiekuljetus - Kanne - Määräaika.*

KKO 2002:10. *Todistelukustannukset - Yleinen oikeusapu.*

KKO 2002:105. *Avoliitto - Omaisuuden ositus - Oikeudenkäyntimenettely - Tutkimatta jättäminen - Muutoksenhaku - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2002:80. *Asiavaltuus - Asunto-osakeyhtiö - Yhtiökokouksen moite - Yhteisomistus - Oikeudenkäyntimenettely - Riita-asia - Asianosaisen kuuleminen - Prosessinjohto.*

KKO 2002:85. *Pakkokeino - Takavarikko - Asianajaja - Salassapito - Oikeudenkäyntikulut - Valtion korvausvastuu.*

KKO 2003:107. *Isyys - Isyyden vahvistaminen - Perustuslaki - Perusoikeudet - Yhdenvertaisuus.*

KKO 2003:119. *Pakkokeino - Takavarikko - Asianajaja - Salassapito.*

KKO 2003:22. *Oikeusapu.*

KKO 2003:54. *Yksipuolinen tuomio - Takaisinsaanti yksipuoliseen tuomioon - Oikeudenkäyntimenettely - Tutkimatta jättäminen - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2004:35. *Osakeyhtiö - Yhtiökokouksen päätöksen moite - Osakkeen lunastaminen - Kanneaika.*

KKO 2004:62. *Ulosottolaki - Ulosmittaus - Muutoksenhaku - Ylimääräinen muutoksenhaku - Perustuslaki.*

KKO 2004:7. *Muutoksenhaku - Kantelu - Ulkomaalainen.*

KKO 2004:93. *Ulosottolaki - Ulosmittaus - Muutoksenhaku - Oikeusvoima.*

KKO 2005:130. *Oikeusapu - Oikeusavun lakkaaminen - Oikeusavun saajan vastapuolen korvausvelvollisuus - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2005:37. *Yrityssaneeraus - Valvoja - Asiavaltuus.*

KKO 2005:43. *Tekijänoikeus.*

KKO 2005:82. *Yksityiselämän suoja - Sananvapaus.*

KKO 2006:12. *Tekijänoikeus.*

KKO 2006:36. *Naapuruussuhde - Rakennus - Sivullissuoja kiinteistöoikeudessa.*

KKO 2007:43. *Saamisen lakkaaminen - Takaus - Takaussitoumuksen lakkaaminen.*

KKO 2008:25. *Liikennevakuutus - Muutoksenhaku.*

KKO 2008:30. *Oikeudenkäynti - Väliintulo.*

KKO 2008:61. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu - Yhteisösakko - Tuomitsematta jättäminen - Lainvoima - Oikeudenkäyntimenettely - Tutkimatta jättäminen.*

KKO 2008:63. *Ulosottolaki - Saatavan ulosmittaus - Yhteinen saatava - Yhteisomistus.*

KKO 2008:83. *Tuomioistuimen toimivalta - Perustuslaki - Omaisuuden suojat - Vahingonkorvaus - Julkisyhteisön korvausvastuu.*

KKO 2009:27. *Velallisen rikos - Velallisen petos - Törkeä velallisen petos - Kätkemisrikos - Törkeä kätkemisrikos - Vahingonkorvaus - Korvauksen määrääminen - Konkurssi - Konkurssipesään kuuluva omaisuus - Vahvistamisvaatimus - Viraltapano.*

KKO 2009:64. *Oikeudenkäyntimenettely - Kanne - Kanteen ennenaikaisuus.*

KKO 2010:12. *Tavaramerkki - Sekoitettavuus.*

KKO 2010:64. *Pakkokeino - Yhteydenpidon rajoittaminen - Muutoksenhaku - Kantelu.*

KKO 2011:110. *Oikeudenkäyntiasiamies - Oikeudenkäyntiavustaja - Muutoksenhaku - Muutoksenhakuoikeus.*

KKO 2011:7. *Tavaramerkki - Rinnakkaistuonti - Uudelleen pakkaaminen.*

KKO 2012:11. *Isyys - Isyyden vahvistaminen - Perustuslaki - Perusoikeudet - Perustuslain etusija - Euroopan ihmisoikeussopimus - Yksityiselämän suojat.*

KKO 2012:34. *Ulosottoaari - Ulosottovalitus - Oikeudenkäyntikulut - Valtion korvausvastuu.*

KKO 2012:43. *Oikeudenkäyntimenettely - Pääkäsittely hovioikeudessa - Lapsen huolto ja tapaamisoikeus - Lapsen asuminen.*

KKO 2012:91. *Työsopimus - Työsopimuksen päättäminen - Kilpaileva toiminta - Lainvoima - Osittainen lainvoima - Korko - Viivästyskorko.*

KKO 2013:18. *Rangaistuksen määrääminen - Rangaistuslajin valinta - Yhdyskuntapalvelu - Valvontarangaistus.*

KKO 2013:19. *Tuomioistuimen toimivalta - Tuomioistuin- vai hallintoriita-asia - Sopimus - Julkisyhteisön ostopalvelusopimus.*

KKO 2013:54. *Ylimääräinen muutoksenhaku - Tuomion purkaminen riita-asiassa - Liikennevakuutus - Vakuutuksesta korvattava vahinko - Oikeusvoima.*

KKO 2014:101. *Oikeudenkäyntimenettely - Tutkimatta jättäminen - Oikeusvoima - Res judicata - Oikeussuojan tarve - Vahingonkorvaus.*

KKO 2014:102. *Kiinteistönmuodostamislaki - Lohkominen - Rasite - Kulkuyhteys - Tuomioistuimen toimivalta - Asiallinen toimivalta.*

KKO 2014:13. *Isyys - Isyyden vahvistaminen - Perustuslaki - Perusoikeudet - Perustuslain etusija - Euroopan ihmisoikeussopimus - Yksityiselämän suoja.*

KKO 2014:14. *Isyys - Isyyden vahvistaminen - Perustuslaki - Perusoikeudet - Perustuslain etusija - Euroopan ihmisoikeussopimus - Yksityiselämän suoja - Yhdenvertaisuus.*

KKO 2014:35. *Ylimääräinen muutoksenhaku - Tuomion purkaminen riita-asiassa - Ihmisoikeusloukkaus - Isyys - Isyyden vahvistaminen - Oikeudenkäyntimenettely - Asian lepäämään jättäminen.*

KKO 2014:39. *Perintökaari - Keskinäinen testamentti - Testamentin moite - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2014:46. *Veropetos - Törkeä veropetos - Lainvoima - Osittainen lainvoima - Muutoksenhaku - Oikeudenkäyntimenettely - Jutun palauttaminen.*

KKO 2014:49. *Huoneenvuokra - Asuinhuoneiston vuokraus - Asuinhuoneiston luovutus väliaikaisesti toisen käytettäväksi - Oikeudenkäyntimenettely - Valituksen tutkiminen - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2014:74. *Oikeudenkäyntimenettely - Pääkäsittely hovioikeudessa - Rikosasia.*

KKO 2015:2. *Yrityssaneeraus - Saneerausohjelman vahvistaminen - Yrityskiinnitys - Oikeudenkäyntimenettely - Valituksen tutkiminen - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2015:3. *Yrityssaneeraus - Saneerausohjelman vahvistaminen - Yrityskiinnitys - Oikeudenkäyntimenettely - Valituksen tutkiminen - Oikeussuojan tarve.*

KKO 2015:30. *Asianajaja - Valvonta - Esteellisyys - Laillisuusperiaate.*

KKO 2015:59. *Oikeudenkäyntimenettely - Oikeudenkäyntiväite - Oikeusvoima - Tutkimatta jättäminen - Hakemusasia - Väliintulo - Muutoksenhaku - Muutoksenhakuoikeus - Holhustoimi - Edunvalvojan määrääminen - Isyys - Isyyden kumoaminen.*

KKO 2015:62. *Kiskonta - Törkeä kiskonta.*

KKO 2015:92. *Perintö - Perinnönjako - Perintöosuus - Isyys - Kanneoikeus - Oikeudenkäyntimenettely - Tutkimatta jättäminen.*

KKO 2015:97. *Ylimääräinen muutoksenhaku - Tuomion purkaminen riita-asiassa - Ihmisoikeusloukkaus - Isyys - Isyyden vahvistaminen - Oikeussuojan tarve.*

2 Kirjallisuus ja artikkelit

Aarnio, Aulis. 1987. *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification.* Dordrecht : D. Reidel, 1987. ISBN 90-277-2276-5.

Ervo, Laura. 2011. Oikeudenmukaisuusvaatimus toimitusmenettelyssä. *Defensor Legis* N:o 4/2011. Helsinki : Suomen asianajajaliitto, 2011.

Hallberg, Pekka;ym. 2011. *Perusoikeudet.* Helsinki : Talentum, 2011. ISBN 978-952-14-2366-6.

Havansi, Erkki. 2004. *Määräajat ja oikeudenkäynti.* Helsinki : Talentum Media, 2004. ISBN 951-0-29832-8.

HE 105/2009. *Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.*

Hirvonen, Ari. 2011. *Mitkä metodit?* Helsinki : s.n., 2011. ISBN 978-952-92-9638-5.

Hupli, Tuomas. 2006. *Konkurssitakaisinsaanti oikeudenkäyntinä.* Helsinki : Talentum, 2006. ISBN 978-952-63-2772-3.

Jokela, Antti. 2005. *Oikeudenkäynnin perusteet.* Helsinki : Talentum, 2005. ISBN 952-14-0916-9.

—. **2002.** *Oikeudenkäynti II.* Helsinki : Talentum Media, 2002. ISBN 952-14-0356-X.

—. **2015.** *Pääkäsittely, todistelu, tuomio; Oikeudenkäynti III.* Helsinki : Talentum, 2015. ISBN 978-952-14-2601-8.

Kangas, Urpo. 2002. KKO 2001:103 Toimitusosituksessa tehdyn sopimuksen kohtuullistaminen. *KKO:n ratkaisut kommentein 2001:II*. Helsinki : Lakimiesliiton kustannus, 2002.

Karhu, Juha. 2005. Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähdeoppi. *Oikeus - kulttuuria ja teoriaa*. Turku : Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2005.

Klami, Hannu Tapani. 2001. Oikeus ja moraali. *Lakimies 8/2001*. s.l. : Suomalainen lakimiesyhdistys, 2001.

Koulu, Risto. 2009. *Konkurssioikeus*. Helsinki : Talentum, 2009. ISBN 078-951-0-35247-2.

Lappalainen, Juha. 1995. *Siviiliprosessioikeus I*. Helsinki : Lakimiesliiton kustannus, 1995. ISBN 951-640-714-5.

—. **2001.** *Siviiliprosessioikeus II*. Helsinki : Lakimiesliiton kustannus, 2001. ISBN 952-14-0047-1.

Leppänen, Tatu. 1998. *Riita-asian valmistelu toistusaineiston osalta*. Helsinki : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1998. ISBN 951-855-170-7.

Mähönen, Jukka ja Villa, Seppo. 2006. *Osakeyhtiö III: Corporate Governance*. Helsinki : Talentum, 2006. ISBN 978-951-0-35251-9.

Niemi, Matti Ilmari. 1998. Lainopillisen argumentoinnin kaksi tasoa. *Lakimies 5/1998*. Helsinki : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1998.

—. **1996.** *Päämäärien valtakunta*. Helsinki : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1996. ISBN 951-855-162-6.

Pönkkä, Ville. 2015. *Osakkeen lunastaminen*. Helsinki : Talentum, 2015. ISBN 978-952-14-2324-6.

Saraviita, Ilkka. 2000. *Perustuslaki 2000*. Helsinki : Kauppakaari, 2000. ISBN 952-14-0246-6.

Savela, Ari. 2015. *Vahingonkorvaus osakeyhtiössä*. Helsinki : Talentum, 2015. ISBN 978-952-14-2149-5.

Silius, Kirsi. 2008. *Teemoittelu ja tyypittely (luentomateriaali 14.11.2008)*. s.l. :

Tampereen teknillinen yliopisto, 2008.

Takki, Tapio. 1985. *Lainkäyttäjä lainsäätäjän työn jatkajana*. Helsinki :

Lakimiesliiton Kustannus Oy, 1985. ISBN 951-640-272-0.

Tirkkonen, Tauno. 1933. *Oikeusvoimasta*. Helsinki : Helsingin uusi kirjapaino, 1933.

—. **1974.** *Suomen siviiliprosessioikeus I*. Porvoo : WSOY, 1974.

Tolonen, Hannu. 2003. *Oikeuslähdeoppi*. Helsinki : WSOY lakitieto, 2003. ISBN 951-670-117-5.

Tuori, Kaarlo. 2000. *Kriittinen oikeuspositivismi*. Helsinki : WSOY, 2000. ISBN 951-670-025-X.

—. **1999.** Yleinen järjestys ja turvallisuus – perusoikeusko? *Lakimies 6–7/1999*. s.l. : Suomalainen lakimiesyhdistys, 1999.

Turunen, Santtu. 2006. KKO 2005:130 Oikeusapupäätöksen muuttamisen vaikutus oikeusavun saajan vastapuolen korvausvelvollisuuteen. *KKO:n ratkaisut kommentein 2005:II*. Helsinki : Talentum Media, 2006.

Tuunainen, Pekka. 2015. *Perintö, testamentti ja velka*. Helsinki : Talentum, 2015. ISBN 978-952-14-1622-4.

Välimäki, Pertti. 2003. Rooliperiaatteet toimitusosituksessa. *Defensor Legis N:o 1/2003*. Helsinki : Suomen Asianajajaliitto, 2003.

Virolainen, Jyrki ja Martikainen, Petri. 2010. *Tuomion perusteleminen*. Helsinki : Talentum, 2010. ISBN 978-952-14-0724-6.

Virolainen, Jyrki. 1995. *Lainkäyttö*. Helsinki : Lakimiesliiton kustannus, 1995. ISBN 951-640-639-4.

—. **2006.** Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista. *Defensor Legis N:o 4/2006*. s.l. : Suomen Asianajajaliitto, 2006.

Lyhenteet

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OYL	Osakeyhtiölaki (624/2006)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
VOYL	Vanha osakeyhtiölaki (734/1978)

Johdanto

Oikeudellisen tekstin lukija saattaa lukiessaan huomata jossakin asiayhteydessä viittauksen oikeussuojan tarpeeseen. Jos lukija kiinnostuu aiheesta enemmän ja haluaa selvittää, mitä tällä hienon kuuloisella, mutta epämääräisellä termillä oikeasti tarkoitetaan, hän joutuu todennäköisesti pettymään. Ilmiötä ei ole juuri käsitelty oikeustieteellisessä kirjallisuudessa internet-aikana, ainakaan yleisellä tasolla. Olin itse kyseinen lukija kerätessäni materiaalia prosessioikeuden tutkimustani varten. Kysymys ei jättänyt minua rauhaan ja lopulta siitä muodostui koko tutkimuksen aihe. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, mitä oikeussuojan tarpeella tosiasiaassa tarkoitetaan 2010-luvun oikeustieteellisessä keskustelussa.

Oikeussuojan tarve vaikuttaa ensi silmäykseltä reaaliseltsä intressiharkinnalta: Onko kantajalla tarve saada oikeussuojaa kyseisessä asiassa? Kyse ei kuitenkaan ole yksinomaan konkreettisesta rahasummasta, toiminnan moittavuuden asteesta, loukkauksen vakavuudesta tai muusta yksinkertaisesta kriteeristä. KKO käyttää oikeussuojan tarpeen synonyyminä termiä oikeudellinen tarve. Tämä ilmaisu suuntaa huomion siihen, että tarvetta arvioidaan nimenomaan oikeudellisten kriteerien kautta. Näiden arvioinnin kriteerien kokoaminen on tärkeä osa tätä tutkimusta.

Laki ei tunne termiä oikeussuojan tarve, kuten KKO toteaa ratkaisussaan KKO 2014:39. Tästä huolimatta oikeus hyödyntää termiä ajoittain keskeisenä ratkaisuperusteena ja toisinaan voi myös jättää kanteen kokonaan tutkimatta tarpeen puuttumisen vuoksi. PL 21 §:ssä on turvattu jokaisen ”oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti – toimivaltaisessa tuomioistuimessa”. Perusoikeuden rajoittaminen lakiin perustumattomalla harkinnalla on poikkeuksellista, kuten KKO toteaa edellä mainitussa ratkaisussaan. Kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vahvistumisen ja vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen jälkeen oikeustilan voidaankin olettaa muuttuneen tältä osin.

Nykymuotoisten perusoikeussäännösten oltua voimassa 20 vuotta on hyvä aika muodostaa yleiskuva ilmiöstä viimeaikaisen oikeuskäytännön perusteella. Tämä mahdollistaa myös perusoikeusuudistusta edeltävällä ajalla alkaneiden teoreettisten käytäntöjen kriittisen arvioinnin.

Olen laatinut tutkimuksen yleisen laadullisen tutkimuksen rakenteeseen. Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen tutkimuksen kannalta keskeistä oikeusteoriaa ja -kirjallisuutta. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen metodologiset valinnat, joiden jälkeen jatkan aineiston analysointiin. Viimeisessä pääluvussa teen arvioita havaintojen analyysin luetettavuudesta ja soveltuvuudesta sekä vertailen saatuja tuloksia aiempaan tutkimukseen.

Kirjallisuuskatsaus

1 Konventionaalinen oikeus

Oikeus on yhtäältä oikeusnormeista koostuva oikeusjärjestys ja toisaalta joukko oikeudellisia käytäntöjä, jollaisiksi luetaan tuomioistuimissa tapahtuva lainkäyttö, oikeustieteellinen tulkinta ja tietyin rajauksin lain säätäminen. Sekä oikeusnormit että oikeudelliset käytännöt ovat osa yhteiskuntaa, joten niitä voidaan pitää erityislaatuksina yhteiskunnallisina normeina ja käytäntöinä. Lakimiehet hahmottavat helposti oikeuden juuri oikeusnormien kautta, mutta normit ja käytännöt ovat molemmat välttämättömiä modernille oikeudelle. Oikeusnormit määrittävät oikeudellisten käytäntöjen toimijat ja toimintatavat. Oikeudelliset käytännöt puolestaan toteuttavat ja uudistavat oikeusnormeja. Oikeus-instituution olemassaolo siis edellyttää sekä oikeusnormeja että oikeudellisia käytäntöjä.¹

Konventionaalinen oikeusteoria hahmottaa oikeuden hermeneuttiseksi kehäksi, jossa oikeusnormit määrittävät oikeudellisen käytännön, joka puolestaan tuottaa oikeusnormeja. Tietoteoreettisesti oikeutta voidaan havainnoida yhteiskunnallisena instituutiona vain oikeudellisten käytäntöjen kautta ja toiminnan ymmärtäminen oikeudelliseksi puolestaan edellyttää esiymmärrystä oikeusjärjestyksen sisällöstä. Käytännössä tästä seuraa, että oikeusjärjestys oletetaan annetuksi suhteessa yhteiskunnan jäsenen, mutta oikeusjärjestyksen olemassaolo edellyttää riittävää oikeudellisten käytäntöjen tunnettavuutta ja hyväksyntää yhteiskunnan kaikkien jäsenten keskuudessa. Konventionaalinen oikeus ei ole ankkuroitavissa mihinkään valmiiseen aineelliseen tai metafyyssiseen kiintopisteeseen, jonka perusteella voitaisiin rakentaa ehdottomasti tosien oikeudellisten lauseiden järjestelmä. On vain yhteisön oikeudellisen tradition valossa paremmin tai huonommin oikeutettuja väittämiä oikeudesta.²

---

¹ Tuori, 2000, s. 138

² Niemi, 1996, s. 89 – 92

Oikeudellisen väitteen pätevyys ei perustu ihmisten kommunikaation ulkoiseen todellisuuteen, vaan siihen kuinka hyvin väite on oikeutettavissa yhteiskunnassa vallitsevan oikeudellisen tradition valossa. Traditioon sisältyvän tulkinnanvaraisuuden vuoksi konkreettisessa soveltamistilanteessa on toisinaan mahdollista oikeuttaa enemmän kuin yksi ratkaisuvaihtoehto. Esimerkiksi lain säännöksen mukaisesta ratkaisusta voidaan poiketa yksittäistapauksessa jonkin tapauksen erityispiirteen perusteella kiistämättä kuitenkin säännöksen yleistä pätevyyttä. Poikkeamisen hyväksyttävyys riippuu sen perusteena käytetyn syyn oikeutettavuudesta eli institutionaalisesta tuesta, jota ratkaisu saa yhteisön oikeudellisesta traditiosta.³

Institutionaalinen tuki voidaan jakaa suppeaan ja laajaan tukeen. Suppealla tuella tarkoitetaan ratkaisun oikeutettavuutta muodollisten oikeudellisten auktoriteettilähteiden perusteella. Laaja tuki puolestaan sisältää myös ratkaisun aineellisen oikeutettavuuden, jolla tarkoitetaan auktoriteettien taustalla vaikuttavia arvoja, periaatteita ja tavoitteita. Voidaankin puhua ratkaisun muodollisesta ja aineellisesta tuesta. Oikeudellisen ratkaisun ennakoitavuus eli muodollinen oikeusvarmuus on vain niin ennakoitavaa kuin inhimillinen käyttäytyminen on. Käyttäytymisen ennakoitavuuden keskeinen tekijä on puolestaan yhteisössä vallitseva oikeudellinen traditio. Tästä syystä yhteiskunnan ja erityisesti lakimieskunnan yhtenäinen käsitys oikeuslähteistä ja niiden tulkinnasta on ratkaisevaa tosiasiallisen muodollisen oikeusvarmuuden kannalta.⁴ Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksen kannalta keskeistä lakimiesten oikeuskäsityksen yhtenäistämisen mekanismeja: KKO:n tulkintakäytäntöä lainsäätäjän työn jatkajana.

2 KKO lainsäätäjän työn jatkajana

Käsitykset tuomioistuimen ratkaisutoiminnan lakisidonnaisuudesta ja tuomioistuinratkaisuiden oikeutta luovasta vaikutuksesta ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri oikeuskulttuureissa huomattavasti. Esimerkiksi Ranskassa 1800-luvulla keskeiseen asemaan noussut eksogeneettinen koulukunta katsoi lain olevan kaiken oikeuden lähde, eikä tuomari voinut perustaa ratkaisua muuhun kuin lain sanamuodon tulkintaan. Vastakohtana tälle voidaan nähdä common law -järjestelmä, jossa

---

³ Niemi, 1996, s. 111

⁴ Niemi, 1996, s. 116 – 118

oikeuskäytännöllä on keskeinen rooli lainsäädännön prosessoinnissa oikeudeksi. Saksassa tulkintaoppi kehittyi puolestaan historiallisen ja käsitelainopillisen vaiheen jälkeen intressilainopilliseksi tulkinnaksi, joka sallii tuomarin arvoperusteisen harkinnan lainsäätäjän osoittamissa puitteissa. Suomalaistakin tulkintakäytäntöä voidaan pitää edelleen osittain intressilainopillisenä. Yleisesti keskustelusta on kuitenkin havaittavissa, että lakeja ei ole käytännössä mahdollista säätää siten, että kaikki tosielämän tilanteet tulisivat ratkaistuksi oikeudenmukaisesti yksinomaan lain sanamuodon perusteella. Lain soveltaminen edellyttää tulkintaa – myönsi vallitseva tulkintaparadigma tämän tai ei.⁵

Yksinomaan ennakolta säädettyyn lakiin perustuvan deterministisen oikeusjärjestyksen ongelmallisuus käy ilmeiseksi, jos oikeutta tarkastellaan yhteiskunnallisena instituutiona. Säädetty laki on modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa poliittisessa prosessissa kehittyvä tavoiterationaali yhteiskunnan ohjauksen työkalu. Laki säädetään jotain tarkoitusta varten, joten se on tyypillisesti luonteeltaan kohderationaalia – tietyn ongelman ratkaisevaa. Lainsäädännön kautta asetetut normit on kuitenkin integroitava osaksi oikeuden normikokonaisuutta ja myös uuden normin mahdollisesti yllättävät vaikutukset on kyettävä ottamaan huomioon. Tämä oikeusjärjestelmän sisäisen rationaalisuuden turvaaminen jää varsinaisten oikeudellisten käytäntöjen eli lainkäytön ja oikeustieteen tehtäväksi. Sovellettaessa lakia yksittäistapauksen ratkaisuun voidaan lisäksi ottaa huomioon yhteiskunnan vallitsevat arvot ja arvostukset. Nämä kanavoituvat oikeuteen ensisijaisesti poliittisessa prosessissa, mutta niiden huomiointi myös yksittäistapauksen ratkaisussa ja erityisesti tulkintaa vaativissa tilanteissa on tärkeää ratkaisun aineellisen oikeudenmukaisuuden kannalta.⁶

Aulis Aarnio käyttää käsitettä oikeussuojaodotus kuvaamaan kansalaisen oikeutta saada halutessaan asiansa tuomioistuimen tutkittavaksi ja ratkaistavaksi. Tämä tulkinta on identtinen oikeusturvaa koskevan nykyisen PL 21 §:n kanssa. Aarnio, kuten nykyinen PL 21 §:kin edellyttävät käsittelyltä myös asianmukaisuutta. Aarnion mukaan asianmukaisuudella tarkoitetaan yhtäältä mielivallan välttämistä (lain noudattamista viranomaistoiminnassa) ja toisaalta sisällöllistä asianmukaisuutta eli

---

⁵ Tuomarin oikeutta luovasta roolista eri oikeusfilosofisissa suuntauksissa Takki, 1985, s. 16 - 48

⁶ Tuori, 2000, s. 151 – 154

oikeudenmukaisuutta.⁷ Lähtökohtaisesti voidaan olettaa lakiin perustuvien tuomioiden olevan myös oikeudenmukaisia, sillä lain valmistelussa otetaan tai ainakin tulisi ottaa huomioon myös oikeudenmukaisuusnäkökulmat. Kaikkia käytännön soveltamistilanteita ei kuitenkaan voida ottaa huomioon lakia säädettäessä, joten täysin kaavamainen lain soveltaminen saattaa johtaa yksittäistapauksessa epäoikeudenmukaisilta tuntuviin ratkaisuihin. Näissä tapauksissa tuomari tarvitseekin mahdollisuuden tulkita kirjoitettua lakia sen taustalla vaikuttavien oikeudenmukaisuusperiaatteiden avulla.⁸

Oikeudelliset ratkaisut voidaan jakaa karkeasti rutiini- ja tulkintaratkaisuiksi riippuen siitä, edellyttääkö ratkaisu muuta oikeudellista tulkintaa kuin lain sanamuodon lukemista. Esimerkiksi poliisin määrätessä päiväsakkoa ylinopeuden vuoksi, ei ole yleensä epäselvyyttä sen enempää sovellettavasta oikeusnormista kuin kyseisen normin tulkinnastakaan. Tällaisen rutiiniratkaisun oikeudelliseksi perusteluiksi riittää käytännössä pelkästään lainkohdan toteaminen. Tulkintaratkaisuita tehdään puolestaan tilanteissa, joissa tapaukseen näyttää soveltuvan useampi oikeusnormi tai ainoan soveltuvan normin merkityssisältö on epäselvä. Käytännössä ilmenee myös tilanteita, jotka selvästi edellyttäisivät oikeudellista ratkaisua, mutta joita ei ole yksinkertaisesti säädelty. Näissä tilanteissa tuomioistuimien joutuu täyttämään kyseisen aukon tulkinnalla.⁹

KKO on toiminut vuoden 1980 alusta lukien pääasiassa ennakkoratkaisu-tuomioistuimena. Tällöin valituslupajärjestelmästä poistettiin joitain poikkeuksia lukuun ottamatta asian laatuun, häviöarvoon ja rangaistuksen määrään perustuvat rajoitukset. Samalla lain soveltaminen muissa samanlaisissa tapauksissa sekä oikeuskäytännön yhtenäisyys määritettiin pääasiallisiksi valitusluvan saamisen perusteiksi. Valituslupajärjestelmän voidaan katsoa ilmentävän lainsäätäjän KKO:lle antamaa valtuutusta tulkita sisällöltään epätasällista lainsäädäntöä ja ohjata samalla alempien tuomioistuinten ratkaisukäytäntöä tulkinnoillaan. Vaikka laista ei suoraan ilmene KKO:n valtuutta täyttää varsinaisia lain aukkotapauksia, harjoittaa tuomioistuin selvästi myös tämän kaltaista uutta oikeutta luovaa tulkintaa. Kolmatta

---

⁷ Aarnio, 1987, s. 3 – 4

⁸ Niemi, 1996, s. 278 – 281

⁹ Virolainen, et al., 2010, s. 358 – 361

oikeutta kehittävää tulkintatyyppiä – lain sanamuodon vastaista contra legem tulkintaa – voidaan pitää vielä edellisiä radikaalimpana toimintana.¹⁰

Tavallisen lain sanamuodosta poikkeava tulkinta sai lainsäädännöllistä tukea, kun vuoden 2000 perustuslakiin sisällytettiin perustuslain etusijaa koskeva 106 §, jonka nojalla tuomioistuin voi jättää yksittäistapauksessa tavallisen lain säännöksen soveltamatta sen ollessa ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Kyse ei ole kuitenkaan yleisestä perustuslakikontrollista, vaan ratkaisu koskee aina vain käsiteltävää yksittäistapausta, sitäkin tietyin rajoituksin.¹¹

KKO:n oikeuskäytäntö muodostaa erinomaisen aineiston pyrittäessä tutkimaan laaja-alaisesti lain tulkinnassa esiintyviä kysymyksiä. Ensinnäkin KKO on ylin kansallinen tuomioistuin riita- ja rikosasioissa eli tehdyt tulkinnat muuttuvat vain uuden lainsäädännön tai tulkintatilanteen johdosta. Toiseksi KKO:n ratkaisuilla on prejudikaattivaikutus ja heikosti velvoittavan oikeuslähteen asema. Vakiintuneen oikeuslähteopin mukaan ne rinnastuvat vaikuttavuudeltaan lain esitöiden ilmentämään lainsäätäjän tarkoitukseen.¹² KKO:n ratkaisuista ilmenevät oikeusohjeet ovat tuomarin kannalta esimerkiksi oikeustieteellistä systematisointikannanottoa velvoittavampia lähteitä. Kolmanneksi KKO noudattaa monin paikoin vakiintuneita perustelumalleja ja viittaa omiin ratkaisuihinsa perusteluissaan. Tämä mahdollistaa oikeuskäytännön ryhmittelyn loogiseksi aihekokonaisuuksiksi.

3 Oikeussuojan tarve prosessinedellytyksenä

Yleisten oikeusteoreettisten lähtökohtien jälkeen siirryn seuraavaksi tarkastelemaan tutkimuksen aihetta – oikeussuojan tarvetta – oikeuskirjallisuuden valossa. Oletan, että useimmat lakimiehet määrittelisivät oikeussuojan tarpeen nimenomaan prosessin- eli kanteen aineellisoikeudellisen tutkimisen edellytykseksi. Myös KKO määritteli oikeussuojan tarpeen tällä tavoin ratkaisussaan KKO 2014:39. Näkökulman keskeisen merkityksen vuoksi aloitan tarkastelun tämän määritelmän historiallisen kehityksen tarkastelulla.

---

¹⁰ Takki, 1985, s. 56 – 60

¹¹ Kriteereistä enemmän Saraviita, 2000, s. 516 – 530

¹² Hannu Tolonen katsoo yleisellä tasolla lain esitöiden merkityksen vähenevän ja ylimpien tuomioistuinten ratkaisukäytännön merkityksen kasvavan, kun lain säätämisen jälkeen kertyy sitä koskevaa oikeuskäytäntöä. Tolonen, 2003, s. 16

Oikeussuojan tarve on keskeisessä osassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen saksalaisessa oikeustieteessä syntyneessä oikeussuojajavaadeajattelussa. Teoria lähtee siitä, että asianosaisella on valtioon kohdistuva julkisoikeudellinen vaade saada aineellista oikeusasemaansa vastaavaa oikeussuojaa. Oikeussuojavaade jakautuu tuomiovaateeseen ja täytäntöönpanovaateeseen, jotka yhdessä varmistavat oikeussuojan tosiasiallisen saamisen. Teoriaan sisältyy ajatus siitä, että oikeussuojavaade on olemassa suoraan aineellisoikeudellisten oikeusasemien perusteella, eikä se siis ole riippuvainen prosessista, joka on vain keino vaateen toteuttamiseksi. Ilmiöiden jakaminen oikeussuojan saamisen ja prosessin edellytyksiin on tärkeä osa oikeussuojajavaadeajattelua, sillä prosessinedellytyksen puuttuessa oikeussuojan saamisen aineellisia edellytyksiä eli oikeussuojavaateen olemassaoloa ei tutkita. Ajattelutapa johtaa oikeussuojan tarpeen hahmottamiseen ensisijassa kanteen hyväksymisen eikä tutkimisen edellytyksenä. Tirkkonen kritisoi tätä, vaikka toteaa oikeussuojan tarpeen käsitteen tarjoavan hyödyllisen työkalun erityisesti vahvistuskanteen sallittavuuden arviointiin.¹³

Tirkkonen analysoi väitöskirjassaan oikeusvoimaa eli tuomioiden ja muiden tuomioistuinratkaisuiden vaikutusta, joka estää saman asian käsittelemisen uudelleen tuomioistuimessa. Tässä yhteydessä hän toteaa, että ajattelutapa, joka ulottaa oikeusvoimavaikutuksen pääasiasratkaisun ohella tuomioistuimen prosessuaalisiin ratkaisuihin oli valtaamassa alaa pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa. Kyseisellä kannalla olivat tuolloin R. A. Wrede, Bertil Sjöström ja Brynolf Honkasalo. Tirkkonen mainitsee esimerkkinä prosessuaalisista ratkaisuista myös tuolloin käytännössä yleisen tilanteen, jossa kantajalta todetaan puuttuvan oikeudellinen intressi kanteensa nostamiseen. Itse hän luki vaatimuksen riittävästä oikeussuojan tarpeesta prosessinedellytysten joukkoon ja kutsui sitä objektiiviseksi oikeudellisen intressin vaatimukseksi. Määritelmällä Tirkkonen pyrki tekemään eroa oikeussuojan tarpeen ja subjektiiviseen oikeudellisen intressiin eli asianosaisuuden välille.¹⁴

Todettuaan tuomioiden ohella myös eräiden prosessuaalisten ratkaisuiden voivan saada oikeusvoimaa hän jatkoi oikeudellista intressiä koskevan ratkaisun oikeusvoiman analysointia. Ratkaisun oikeusvoima riippuu Tirkkosen mukaan siitä, pidetäänkö kyseistä ratkaisua pääasiasratkaisuna, prosessinedellytyksen puuttumista

---

¹³ Tirkkonen, 1974, s. 22 – 24

¹⁴ Tirkkonen, 1933, s. 192 – 203

koskevana ratkaisuna vai jonain siltä väliltä. Pääasiaratkaisuna päätös tietysti saisi oikeusvoiman. Myös kaksi muuta vaihtoehtoa saavat oikeusvoiman intressin olemassaoloa koskevan ratkaisun osalta. Tirkkonen kuitenkin kiinnitti huomioita siihen, että intressi saattaa monesti puuttua toistaiseksi; olosuhteiden muutos saattaa antaa aiheen arvioida intressin olemassaoloa uudelleen. Tähän kantaan olivat päätyneet myös aineellisen teorian kannattajat Granefelt ja Honkasalo todetessaan, että kanteen hylkääminen oikeudellisen intressin puuttumisen vuoksi on ilmaistava tuomiossa sanoilla ”tällä kertaa hylätään” tai ”hylätään liian aikaisin nostettuna”.¹⁵

Myöhemmissä teoksissaan Tirkkonen analysoi oikeussuojan tarvetta muiden prosessinedellytysten yhteydessä. Hän itse pitää tarpeen riittävyyttä kategorisesti prosessinedellytyksenä, mutta tuo samalla esiin myös Granefeltin aiemmin esittämän vaihtoehtoisen näkökulman. Omaa kantaansa Tirkkonen perustelee sillä, että valtion oikeussuojakoneiston tulee olla oikeusalamaisen käytössä ainoastaan silloin kun hän pystyy osoittamaan, että hänellä on ”järkevä ja käytännöllinen tarve pyytämänsä oikeussuojan saamiseen”. Edelleen hän perusteli kantaansa edellä esitellyllä oikeusvoimavaikutuksen rajoittamisella ainoastaan senhetkisen intressin olemassaoloa koskevaan ratkaisuun.¹⁶

Oikeussuojan tarpeen vaatimus ilmenee Tirkkosen mukaan eri tavoin eri kanne-tyyppien kohdalla. Hän esimerkiksi katsoo, että erääntymätöntä tai vanhentunutta saatavaa koskeva suorituskanne tulisi jättää joitain poikkeuksia lukuun ottamatta tutkimatta oikeussuojan tarpeen puuttumisen vuoksi. Vahvistuskanteen käsittelyltä edellytetään Tirkkosen mukaan kantajan järkevää vahvistusintressiä. Tämä intressi puuttuu ensiksi abstraktien laintulkintojen tai pelkkien tosiseikkojen vahvistamisen osalta. Tällaisten tuomioiden oikeusvoimavaikutus voisi olla arvaamaton, joten vahvistamiskanteessa tulee aina olla kysymys sekä tosiseikoista että niiden oikeudellisesta luonnehdinnasta. Toiseksi vahvistusintressin tulee olla ajankohtainen. Esimerkiksi perijä ei voi ajaa perimysasemaansa koskevaa vahvistuskannetta ennen perittävän kuolemaa.¹⁷ Kolmanneksi vahvistettavaksi vaadittavan oikeussuhteen tulee olla epävarma ja epävarmuuden tulee aiheuttaa haittaa kantajalle.¹⁸

---

¹⁵ Tirkkonen, 1933, s. 221 – 223

¹⁶ Tirkkonen, 1974, s. 379 – 382

¹⁷ Tapaukset KKO 1954-II-32, KKO 1958-II-118 ja KKO 1979-II-51

¹⁸ Tirkkonen, 1974, s. 385 – 387

Oikeussuojan tarve prosessinedellytyksenä ei ole saanut erityistä huomiota prosessikirjallisuudessa Tirkkosen jälkeen. Kirjoittajat, jotka ovat ylipäättään käsitelleet aihetta, ovat tyytyneet Tirkkosen esittämien näkökantojen toistamiseen tai kritisointiin. Erääntymätöntä saatavaa koskevan suorituskanteen osalta uudemmassa kirjallisuudessa on omaksuttu käsitys, jonka mukaan velan erääntyminen ja vanhentuminen ovat lähtökohtaisesti aineellisia, eivät prosessuaalisia kysymyksiä.¹⁹ Vahvistuskanteen edellytyksenä puolestaan pidetään edelleen selvästi vahvistusintressin olemassaoloa. Asiallisesti vahvistusintressin katsotaan voivan edelleen puuttuvan pelkkien näyttö- ja tulkintakysymysten osalta, vaatimuksen ennaikaisuuden vuoksi tai ilmeisen selvän oikeudellisen tilan johdosta.²⁰ Yleisesti uudemmassa kirjallisuudessa korostuu pyrkimys välttää jutun aineellisen sisällön siirtymistä prosessin-edellytysharkintaan oikeudellisen intressiarvioinnin kautta.²¹

Yhteenvetona voidaan todeta, että oikeussuojan tarpeen luonnehdinta nykymuotoiseksi prosessinedellytykseksi kehittyi Tauno Tirkkosen tuotannossa. Ajattelun alkuperäinen tarkoitus oli rajata oikeussuojan tarvetta koskevan ratkaisun oikeusvoimaa siten, että se ei estä asian uutta käsittelyä olosuhdemuutoksen jälkeen. Tämän jälkeen oikeussuojan tarveajattelu sai kuitenkin laajempia ulottuvuuksia ja vahvasti aineellisia sävyjä. Osa näistä kehittelyistä on sittemmin hylätty, mutta KKO:n luonnehdittua tuoreessa ratkaisussa oikeussuojan tarvetta ehdottomaksi prosessin-edellytykseksi, voidaan ajatusmallin kuitenkin katsoa olevan joltain osin voimassa.

4 Oikeussuojan tarve erityiskysymyksissä

Seuraavaksi tarkastelen oikeussuojan tarvetta eräitä erityiskysymyksiä käsittelevän kirjallisuuden avulla. Olen valinnut aiheiksi konkurssitakaisinsaantia vaativan velkojan asiavaltuuden, osakeyhtiöoikeudellisen vähemmistön suojan väärinkäytösten tapauksissa ja toimitusmenettelyiden keskittämisperiaatteen. Pyrin muodostamaan käsittelystä kokoavia havaintoja, joita tulen hyödyntämään edempänä oikeustapausanalyysissä.

---

¹⁹ Lappalainen, 1995, s. 363 – 364 ja Jokela, 2002, s. 189 – 190

²⁰ Lappalainen, 1995, s. 369 – 371, Jokela, 2002, s. 192 – 194

²¹ Lappalainen, 2001, s. 15 – 16

4.1 Konkurssitakaisinsaantia hakevan velkojan asiavaltuus

Tirkkonen kuvaili oikeussuojan tarvetta prosessinedellytyksenä objektiivisen oikeudellisen intressin vaatimukseksi erottaen sen subjektiivisen intressin vaatimuksesta eli asiavaltuudesta. Havainnollistan seuraavaksi tätä piirrettä velkojalaitteisen konkurssitakaisinsaannin asialegitimaatiovaatimuksen kautta.

Takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 23 §:n 1 momentin mukaan velkoja, joka on valvonut saatavansa konkurssissa tai jonka saatava on otettu muuten huomioon jakoluettelossa, voi vaatia takaisinsaantia pesänhoitajan ohella. Säännöksen taustalla voidaan havaita ajatus siitä, että muulla kuin konkurssivelkojalla ei ole oikeudellista intressiä ajaa takaisinsaantikannetta. Tuomas Hupli toteaa, että kyseessä on klassinen asiavaltuuden ja oikeudellisen intressin yhteys, jonka perimmäisen tarkoituksen ja systematiikan selvittämisellä ei ole nykykäsityksen mukaan ratkaisevaa merkitystä käytännön oikeuselämän kannalta. Lain sanamuodosta johtuen voidaan todeta ongelmitta, että velkoja, jonka valvonta hylätään tai jonka saatavaa ei oteta huomioon jakoluettelossa, ei voi vaatia takaisinsaantia. Tulkinnan haasteet liittyvät siis tilanteisiin, joissa velkojan oikeudellinen intressi saattaa puuttua tehdystä valvonnasta huolimatta.²²

Velkojan oikeussuojan tarve lakkaa selvästi silloin kun takaisinsaantihakemus tehdään heti saatavan valvonnan jälkeen ja valvonta hylätään myöhemmin. Tällöin kantajan takaisinsaantia koskeva kanne jätetään tutkimatta. Tilannetta pidettiin lainvalmistelussa niin selvänä, että siitä ei otettu erillistä säännöstä lakiin. Asetelma ei ole yhtä suoraviivainen silloin kun riidanalainen oikeustoimi ei ole vähentänyt kenenkään velkojan jako-osuutta. Näissä tilanteissa velallisella on yleensä intressi saada asia ratkaistua oikeusvoimaisella tuomiolla. Yleisen vahinkoedellytyksen puuttuminen tulisi Huplin mukaan ratkaista hylkäämällä hakemus. Oikeussuojan tarve vaikuttaisi puuttuvan lähinnä niissä tilanteissa, joissa kantajavelkoja on saanut tai tulee saamaan täyden suorituksen saatavalleen esimerkiksi kuittauksen tai esinevakuuden avulla.²³ Asetelma vastaa käytännössä konkurssilain 2:4 §:n mukaista rajoitusta, jonka mukaan vakuuden omaava velkoja ei pysty hakemaan velallista konkurssiin puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi.²⁴

---

²² Hupli, 2006, s. 58 – 59

²³ Hupli, 2006, s. 60 – 63

²⁴ Koulu, 2009, s. 99 – 103

Takaisinsaannin tapauksessa asiavaltuuden ja oikeussuojan tarpeen välinen yhteys on ratkaistu jo lainsäädännössä. Ratkaisu ilmentää hyvin yleisemmälläkin tasolla näiden kahden prosessinedellytyksen suhdetta. Voidaan sanoa, että kantajalla ei ole oikeussuojan tarvetta, ellei hän ole asianosainen; toisaalta oikeussuojan tarpeen puuttuminen herättää kysymyksen kantajan asiavaltuudesta.

4.2 Osakeyhtiön vähemmistön suoja väärinkäytöstilanteissa

Oikeussuojan tarpeeseen kohdistuvalla harkinnalla on merkitystä osakeyhtiö-oikeudellisten vähemmistönsuojakeinojen mitoituksessa. OYL 1:7 §:ään määrittää osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden periaatteen. Sen mukaan yhtiön hallintoelimet eivät ”saa tehdä päätöstä tai ryhtyä muuhun toimenpiteeseen, joka on omiaan tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella”. Vähemmistöosakkeenomistajien suojaaminen onkin eräs osakeyhtiöoikeuden tärkeistä taustaperiaatteista. Seuraava käsittely keskittyy vähemmistöosakkeenomistajan suojakeinoihin jo tapahtuneen yhdenvertaisuuden loukkauksen tilanteissa.

VOYL:n aikana KKO antoi ratkaisun KKO 2000:89, jossa oikeus katsoi osakkeenomistajalla olevan poikkeuksellisesti oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta yhtiölle aiheutuneesta vahingosta suoraan omaan lukuunsa eikä lain normaalin järjestelmän mukaan yhtiön hyväksi. Tulkintaa KKO perusteli osakkeenomistajan erityisellä oikeussuojan tarpeella. Tapauksen taustalla oli tilanne, jossa kaksi muuta osakkeenomistajaa, jotka toimivat myös yhtiön hallintoelimissä, olivat muiden väärinkäytösten ohella siirtäneet omaisuutta pois yhtiöstä siten että yhtiön osake muuttui arvottomaksi. ”Erityisen oikeussuojan tarpeen” vaatimusta pidettiin ongelmallisena vuoden OYL:n valmistelussa, sillä se saattoi vaarantaa yhtiön velkojien aseman. OYL:n 22:7 §:n 4 momenttiin lisättiin määräys, jonka mukaan ”osakkeenomistajalla ei ole oikeutta saada korvausta yhtiölle aiheutetusta vahingosta”.²⁵ Tapaus ilmentää hyvin kehitystä, jossa oikeuskäytännössä esiin noussut tulkinnanvaraisuus ratkaistaan myöhemmin lainsäädännön tarkennuksella.

---

²⁵ Mähönen, et al., 2006, s. 492 – 493

Oikeussuojan tarvetta arvioidaan poikkeuksellisesti suoraan lain sanamuodon mukaan myös OYL 23 luvun vaikutusvallan väärinkäytön sanktioiden yhteydessä. Luvun 1 §:n mukaan osakkeenomistaja, joka on käyttänyt vaikutusvaltaansa yhdenvertaisuusperiaatteen vastaiseen päätökseen taikka muuhun OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen voidaan velvoittaa lunastamaan loukatun osakkeenomistajan osakkeet. Lunastuksen edellytyksenä on, että loukatun osakkeenomistajan oikeussuoja edellyttää lunastusta ottaen huomioon todennäköisyys menettelyn jatkumiselle sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Lunastushinta on loukkausta edeltänyt käyvä hinta. Voidaan katsoa oikeussuojan tarveharkinnan ja toiminnan toistumisen riskin tarkoittavan, että yksittäiset pienet loukkaukset eivät synnyttäisi melko ankaraa lunastusvelvoitetta. Toisaalta yksittäinen räikeä väärinkäyttö, jollaisesta oli kyse edellisessä kappaleessa, voisi perustaa oikeussuojan tarpeen, vaikkei menettely edes voisi toistua yhtiön tultua arvottomaksi sen seurauksena.²⁶ Luvun 2 § sisältää ankaramman seuraamuksen tilanteessa, jossa vaikutusvaltaa väärinkäyttänyt osakkeenomistaja ei todennäköisesti täytä lunastusvelvoitetta. Tällöin yhtiö voidaan määrätä selvitystilaan, jos tähän on osakkeenomistajien oikeussuojan tarve ja edut huomioon ottaen erittäin painavia syitä.²⁷

OYL 23 luvussa pyrittiin korjaamaan aiemman lain epäonnistunut ratkaisu, jossa ankarampi selvitystilaseuraus oli ensisijainen suhteessa lievempään osakkeiden lunastamisvelvoitteeseen. Kumpaakaan kyseisen luvun pykälää ei ole käytännössä hyödynnetty laajasti. Tästä huolimatta niillä voidaan nähdä tärkeä merkitys vähemmistöosakkaiden suojan varaventiileinä konkreettisen loukkauksen tapahduttua. Sanktioilla voidaan olettaa olevan myös yleispreventiivistä vaikutusta, joka saattaa vähentää konkreettisten riitojen määrää ehkäisemällä loukkauksia jo ennakolta. Ilman loukkaavaan osakkeenomistajaan kohdistuvaa OYL:n mekanismia loukattu vähemmistöosakkeenomistaja joutuisi turvautumaan tavalliseen vahingonkorvauskanteeseen ja kantamaan itse myös kuluriskin enemmistöosakkaan käyttäessä yhtiön (yhteisiä) varoja prosessissa.²⁸

---

²⁶ Savela, 2015, s. 460 – 462

²⁷ Mähönen, et al., 2006, s. 572 – 573

²⁸ Pönkkä, 2015, s. 157 - 165

Vähemmistöosakkaiden suojaa koskevasta keskustelusta, oikeuskäytännöstä ja lain muutoksesta huomataan, että oikeussuojan tarve ei ole binäärinen ilmiö, joka joko on tai ei ole. Pikemminkin kyseessä on liukuva asteikko, jonka ääripäissä ovat prosessinedellytysmäinen puuttuva tarve ja toisaalta erityinen tarve, joka voi perustaa tavallista laajemman kannemahdollisuuden. Toinen havainto aihepiiristä on, että oikeussuojan tarvetta arvioidaan tässä yhteydessä ensisijassa OYL 1:7 §:n osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden kautta: Vähemmistöosakkaan oikeussuojan tarve määräytyy väärinkäytöksen tosiasiallisen räikeyden ja yhdenvertaisuuden loukkauksen jatkumistodennäköisyyden perusteella.

4.3 Toimitusosituksen ja -jaon keskittämisperiaate

KKO käyttää usein oikeussuojan tarvetta asiasanana pesänjakajan toimivallan alaan liittyvissä tapauksissa.²⁹ Pesänjako ja ositus muodostavat erityisesti toimitus-tilanteessa tuomioistuimen ulokkeeksi tai jatkeeksi luonnehditun pienoisosproessin. Näissä tilanteissa riitaista ositusta tai jakoa varten määrätty pesänjakaja ratkaisee ensin toimivaltaansa kuuluvat kysymykset ja alioikeus käsittelee niitä vasta toimituksen moitteen yhteydessä.³⁰

Pesänjakajalla on oikeuskirjallisuudessa ja käytännössä katsottu olevan laaja toimivalta ratkaista jaon kannalta merkitykselliset osapuolten erimielisyydet. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi esineen omistus, epäselvät oikeusasemat ja oikeustoimilain mukainen pätemättömyys. Toimitusjaon tai -osituksen on myös katsottu olevan ensisijainen keino ratkaista tämän kaltaiset erimielisyydet, joten menettelynaikainen kanne jätetään tutkimatta osapuolen puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi. Pesänjakajalla ei ole tuomioistuimen kaltaisia mahdollisuuksia hankkia näyttöä, joten näyttökysymysten osalta osapuolilla saattaa olla oikeudellinen tarve erilliskäsittelylle. Oikeuskysymysten osalta tällaista tarvetta ei ole, vaan pesänjakajan on ratkaistava kaikki toimivaltaansa kuuluvat oikeuskysymykset. Suomen oikeudessa ei kuitenkaan ole pesänjakajapakkoa, joten osapuolilla on periaatteessa mahdollisuus saada erityiskysymys tuomioistuimen ratkaistavaksi, jos kukaan heistä ei vaadi pesänjakajan määräämistä.³¹

---

²⁹ Esimerkiksi pesänjakajan toimivaltaa avioero-osituksessa koskevat tapaukset KKO 1981-II-132, KKO 1987:34, KKO 1999:58 ja KKO 2002:105; jäämistöosituksen tilanteessa KKO 1994:19 ja testamentin tulokinnan osalta KKO 1988:121.

³⁰ Välimäki, 2003, s. 26

³¹ Tuunainen, 2015

Osapuolet tyytyvät käytännössä usein pesänjakajan ratkaisuihin. Jakoon liittyvien kysymysten keskittäminen ratkaistavaksi yhdessä menettelyssä nopeuttaa jakoa sekä tuo kustannussäästöjä osapuolille ja tuomioistuimelle. Tuomioistuimen ulkopuolelle delegoitu ensisijainen riidanratkaisu herättää kuitenkin kysymyksiä oikeusturvan kannalta. Mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi menettelyn moitteella on ratkaisevan tärkeää PL 21 §:n mukaisen tuomioistuimeen pääsyn kannalta. Toimituksen aikana ei kuitenkaan tule vaikeuttaa mahdollisen oikeudenkäynnin toteutusta eikä menettelyn tulisi kohtuuttomasti pitkittää yksittäisen riidan ratkaisemista.³²

Toimituksen keskitysperiaate havainnollistaa useita oikeussuojan tarpeen ulottuvuuksia. Ensimmäinen havainto on, että oikeussuojaa annetaan lähtökohtaisesti yhdessä menettelyssä kerrallaan. Jos asianosaisen asia on jo vireillä yhdessä menettelyssä, ei hänellä ole välitöntä tarvetta saada oikeussuojaa samanaikaisesti toista kautta. Valitusmahdollisuus on kuitenkin tärkeä oikeussuojan tae erityisesti delegoitaessa ratkaisovaltaa tuomioistuimen ulkopuolelle, sillä asianosaisella tulee olla oikeus saada asiansa toimivaltaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lisäksi havaitaan, että oikeussuojan tarve voidaan pyrkiä tyydyttämään kustannustehokkaalla tavalla, esimerkiksi kevyessä ja sovittelevassa menettelyssä. Tällöin saattaa kuitenkin esiintyä tilanteita, joissa laajempi menettely on asianosaisten oikeusturvan kannalta perusteltu esimerkiksi näytön vastaanottamisen vuoksi.

5 Tutkimuskysymyksen tarkennus

Yhteenvedona voidaan todeta, että oikeussuojan tarve on vakiintuneesti käytetty prosessuaalinen argumentti, joka esiintyy monissa erityyppisissä ratkaisuissa. Osakeyhtiöoikeudellisista vähemmistönsuojakeinoista käydystä keskustelusta voidaan havaita, että oikeussuojan tarpeen määrä ja vaikutus voivat vaihdella tilanteen mukaan. Merkittävän oikeudenloukkauksen johdosta syntyvä oikeussuojan tarve saattaa jopa vaikuttaa muuhun oikeudelliseen harkintaan kantajan eduksi.

---

³² Ervo, 2011, s. 494 – 497

Vähemmistönsuojan tapauksessa oikeussuojan tarpeen arviointi perustuu osakeyhtiöoikeudessa keskeiselle osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden periaatteelle. Periaatelähtöinen arviointi on havaittavissa myös toimitusosituksen keskittämisen yhteydessä: Keskittäminen edistää selvästi prosessiekonomiaa, joka on osa lainkäytön yleistä tarkoituksenmukaisuusperiaatetta. Keskittämisperiaatteesta poikkeaminen puolestaan ilmentää prosessiekonomian vastaperiaatteena vaikuttavaa tuomio-oikeellisuuden tavoitetta.

Näillä perusteilla katson oikeussuojan tarpeella argumentoinnin viittaavan prosessuaaliseen oikeusperiaatteeseen, jonka mukaan oikeussuojaa pyritään antamaan siinä laajuudessa, jota kantajan oikeussuojan tarve edellyttää. Periaate vaikuttaa sekä kantajan eduksi että haitaksi; ääritapauksessa kanne voidaan jopa jättää tutkimatta puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi. Periaatteen soveltaminen tapahtuu arvioimalla tapauskohtaisia seikkoja jonkin keskeisen aineellisen tai prosessuaalisen oikeusperiaatteen kautta. Havainnot eivät kuitenkaan tarjoa vastausta siihen, missä tilanteissa tämä periaate vaikuttaa ja mitkä ovat kriteerit, joiden kautta tarvetta arvioidaan. Näihin kysymyksiin vastaaminen on tutkimuksen loppuosan tavoite.

Aihetta käsittelevän oikeuskirjallisuuden iän ja hajanaisuuden vuoksi periaatteen soveltamisalan ja vaikutuksen täsmentäminen edellyttää muihin oikeuslähteisiin perustuvaa tutkimusta, jonka metodologian esittelen seuraavassa luvussa.

Tutkimusmenetelmä

1 Tutkimusaineiston valinta

Edellisessä luvussa totesin, että oikeussuojan tarpeella argumentointi viittaa prosessuaalisen oikeusperiaatteen vaikutukseen. Tämän ja seuraavien päälukujen tavoite on selvittää kyseisen periaatteen toimintaa käytännössä.

Lainopillinen tutkimus tulkitsee ja systematisoi oikeusnormeja. Oikeusnormit puolestaan ilmenevät oikeuslähteistä, joiksi luetaan vakiintuneena pidettävän aarniolaisen oikeuslähdeopin mukaan karkeasti laskevassa velvoittavuusjärjestyksessä laki, maan tapa, lainvalmistelutyöt, tuomioistuinratkaisut, lainopin tulokset, yleiset oikeusperiaatteet, moraalialueita kuvastavat arvot ja arvostukset sekä käytännön reaaliset argumentit.³³ KKO määrittelee ratkaisussa KKO 2014:39 oikeussuojan tarpeen lakiin perustumattomaksi ehdottomaksi prosessinedellytykseksi. Näin ollen lainsäädäntö ei käytännössä tarjoa aineistoa ilmiön tutkimiseksi. Myös edellisessä luvussa käsitellyt viimeaikaiset oikeuskirjallisuuden viittaukset oikeussuojan tarpeeseen ovat parhaimmillaankin pintapuoleisia tai yksittäiseen kysymykseen keskittyviä. Tässä tilanteessa tutkimusaineisto voidaan koostaa joko lainvalmisteluaineistosta tai oikeuskäytännöstä. Näistä vaihtoehdoista päädyin valitsemaan oikeustapaukset pääasialliseksi tutkimusaineistoksi. Induktiivinen tutkimusmenetelmä asemoi tutkimuksen osaksi oikeusrealistista tutkimustraditiota.

Olen valinnut tutkimusaineistoksi KKO:n julkaistut ennakkoratkaisut. Valinnan taustalla on KKO:n rooli prosessi-, siviili- ja rikosoikeudellisen oikeuskäytännön yhtenäisyyden kehittäjänä ja lainsäätäjän työn jatkajana. Ennakkoratkaisut ovat hyvä tutkimusaineisto, sillä ne koskevat periaatteissa ja käytännössä merkittäviä oikeudellisia kysymyksiä. KKO:lla on myös tehtävänä edistää oikeusjärjestelmän sisäistä rationaalisuutta, joten ennakkoratkaisuiden laaja-alainen tutkiminen tarjoaa näkökulman oikeuden vallitsevaan rationaalisuuteen puuttuvan tai tulkinnanvaraisen

---

³³ Hirvonen, 2011, s. 21 – 26 ja Karhu, 2005, s. 29

lain tilanteessa. Edellä mainitun lisäksi ennakkoratkaisuiden selosteet on julkaistu sähköisessä muodossa, joten niitä on mahdollista käsitellä tehokkailla poimintalauseilla.

Tutkimusaineisto koostuu KKO:n ennakkoratkaisuista, jotka on poimittu Finlex-palvelusta poimintalauseilla "oikeussuojan tar*", "oikeudellinen tar*", "oikeudellista tar*", "oikeudellinen intr*" tai "oikeudellista intr*". Poimintalauseiden katkaisun tarkoituksena on palauttaa myös sanojen tavanomaisia taivutusmuotoja. Poiminnassa ei ole pyritty koostamaan kaikkia mahdollisia tapauksia, jotka voisivat olla relevantteja tutkimuskysymyksen kannalta, vaan ainoastaan muodostamaan riittävän suuri otos keskeisiä tapauksia. Oikeudellinen tarve ja oikeudellinen intressi on sisällytetty poimintalauseisiin, sillä KKO vaikuttaa käyttävän termejä synonyymeinä.³⁴ Termeillä ei myöskään näyttäisi olevan mitään tosiasiallista eroa, joten kaikkien näiden tapausten sisällyttäminen aineistoon ei ole ongelmallista. Synonyymien ohittaminen poiminnoissa saattaisi kuitenkin johtaa joidenkin merkittävien tapausten ohittamiseen. Seuraavaksi esittelen aineiston rajaukset perusteluineen ja vaikutuksineen.

2 Tutkimusaineiston rajaukset

Keskeinen tutkimuksen raja on jo otsikosta ilmenevä KKO:n käytäntöön kohdistuva tarkastelu. Aineiston valinta rajaa ensiksi tarkastelun pääasiassa kansallisen oikeuden prosessi-, siviili- ja rikosoikeudellisiin oikeuskysymyksiä. Hallintoprosessissa käsiteltävät kysymykset, kuten verotus, eivät siis tule esille analyysissä. Samasta syystä erityistuomioistuinten asiaryhmät sekä kansainvälisten tuomioistuinten oikeuskäytännön tarkastelu jäävät tutkimuksen ulkopuolelle joitain prosessuaalisia seikkoja koskevia valituksia lukuun ottamatta. KKO ei myöskään yleensä ota vastaan näyttöä, joten näytön arviointiin liittyvät näkökulmat ovat aineistossa aliedustettuna alempien tuomioistuinten aineistoon verrattuna. Perusrajausten ohella olen tehnyt kaksi poiminnan tuottamaan aineistoon kohdistuvaa rajausta.

---

³⁴ Esimerkiksi ratkaisun KKO 2014:49 asiansanana käytetään oikeussuojan tarvetta, mutta tapauksessa argumentoidaan vain oikeudellisella tarpeella. Tapauksessa KKO 2006:36 vastaaja puolestaan esitti prosessiväitteen kantajan oikeussuojan tarpeen puuttumisesta. KKO otsikoi vaatimusta koskevan alakohdan kysymykseksi oikeudellisesta intressistä ja argumentoi kyseisessä alakohdassa oikeudellisella tarpeella.

Ensimmäinen rajauksista liittyy argumentin esittäjään. Oikeudellisen argumentaation erikoispiirteenä voidaan pitää eräiden argumenttien vahvaa auktoriteetti-asemaa. Tällaisia argumentteja ovat esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut. Auktoriteettiargumenttiin vetoaminen implikoi kuitenkin argumentin tausta-auktoriteetin periaatteiden hyväksymistä, joten konkreettisesti oikeudenkäynnissä esitetty argumentti on aina esittäjänsä tulkinta. Alkuperäiseen argumentin esittäjään (lainsäätäjä, KKO) vetoaminen on tällöin auktoriteetti-perusteista oikeuttamista, ei välitöntä väitteen esittämistä.³⁵ Auktoriteettiargumentaation vahvasta merkityksestä johtuen on kuitenkin perusteltua rajata jälkikäteistä tutkimusta väitteen tosiasiallisen esittäjän auktoriteettiaseman perusteella.

Olen tunnistanut neljä eri argumentoijan tyyppiä, jotka ovat laskevassa auktoriteettijärjestyksessä KKO:n enemmistö, KKO:n vähemmistö, alempi tuomioistuin ja osapuoli. Kaksi ensimmäistä ovat osallistuneet KKO:n ratkaisuneuvotteluun, joten kaikki tapaukset, joissa argumentin esittäjä on jompikumpi näistä, sisältyvät aineistoon. Poiminta palauttaa myös tapaukset, joissa argumentti esiintyy tapausselesteessä kuvatussa alemman tuomioistuinten ja osapuolen argumentaatiossa. Rajaam nämä pois aineistosta läpikäynnin yhteydessä, sillä ne eivät ilmennä suoraan KKO:n käsitystä käsillä olevan ilmiön oikeudellisesta tulkinnasta. Alempien oikeusasteiden ratkaisuiden selostukset eivät myöskään ole täydellisiä tuomion perusteluita, vaan niiden tarkoitus on havainnollistaa KKO:n ratkaisun kannalta keskeisiä käsittelyn osia. Tiivistyksen vuoksi selosteista ei käy välttämättä ilmi koko kyseisen argumentoinnin alkuperäistä tarkoitusta. Myös tämä tekninen näkökulma puoltaa aiemman käsittelyn selosteiden rajaamista aineiston ulkopuolelle.

Toinen rajausta perustuu tapauksen julkaisuvuoteen. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen, jonka yhteydessä säädetyt uudet perusoikeudet otettiin sellaisenaan vuoden 2000 perustuslakiin, voidaan olettaa vaikuttaneen tapaan, jolla tuomioistuimet perustelevat ratkaisuitaan. Perusoikeusuudistus toi myös monet kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet nykymuotoisesti osaksi kansallista oikeutta.³⁶ Tarkoitukseni ei ole tutkia näiden muutosten vaikutuksia KKO:n ratkaisukäytännössä, joten rajaam aineiston ulkopuolelle tapaukset, jotka on julkaistu ennen vuotta 1995. Näillä rajauksilla aineisto käsittää 70 KKO:n ennakkoratkaisua.

---

³⁵ Niemi, 1998, s. 757 – 759 ja Klami, 2001, s. 1311 – 1313

³⁶ Saraviita, 2000, s. 99 – 100

3 Aineiston teemoittelu

Olen valinnut aineiston läpikäynnin pääasialliseksi metodiksi teemoittelun, sillä se soveltuu suurehkon tekstimuotoisen aineiston jäsentämiseen. Teemoittelussa aineistosta etsitään toistuvia aihepiirejä, jotka ovat relevantteja tutkimuskysymyksen kannalta. Teemoittelu voi olla teoriaperusteista, jolloin teemat muodostetaan jonkin tutkimuksen aihetta koskevan teoreettisen mallin perusteella. Toisaalta teemat voidaan muodostaa aineistolähtöisesti lukemalla aineisto läpi useamman kerran ja havainnoimalla toistuvia aihepiirejä. Metodin haaste on sopivan kuvaustason löytäminen. Laaja teemajoukko kuvaa aineistoa paremmin, mutta tekee havainnoista pirstaleisia, eivätkä yksittäistapausten väliset yhteydet hahmotu.³⁷

Konventionaalin oikeuskäsityksen mukaan oikeudellinen tutkimus edellyttää esiymmärrystä oikeudellisesta traditiosta, lakimieshabitusta.³⁸ Täysin vapaan aineistolähtöisen teemoittelun tulokset eivät todennäköisesti vastaisi teemoiteltavien havaintojen vakiintunutta oikeudellista luonnehdintaa. Oikeudelliset teemat täytyykin muodostaa olemassa olevien oikeudellisten käsitteiden pohjalta. Näissä puitteissa aineistolähtöinen teemoittelu on kuitenkin nähdäkseni mahdollista eli havainnoitavia teemoja ei ole pakko lyödä lukkoon ennen aineiston analysointia. Sovellan tätä periaatetta lähtökohtana aineiston analysoinnissa.

Edellisen luvun lopussa tarkentamani tutkimuskysymys on kaksiosainen: Missä tilanteissa oikeussuojan tarpeen punninta vaikuttaa ja mitkä ovat kriteerit, joiden kautta tarvetta arvioidaan? Vastatakseni molempiin kysymyksiin listaan erikseen teemat ratkaistaville oikeuskysymyksille ja oikeussuojan tarpeen arvioinnin kriteereille. Jaottelu mahdollistaa analyysin siitä missä tilanteissa oikeussuojan tarvetta arvioidaan minkäkin kriteerin kautta. Tämä on puolestaan tärkeä tieto käytännön oikeudellisessa työssä, jossa lakimies pyrkii vetoamaan oikeussuojan tarpeeseen oikeuskysymyksen ratkaisuun tähtäävässä argumentaatiossa.

Teemoittelun tavoite on tuoda esiin oikeussuojan tarpeen arvioinnin yleisiä piirteitä. Yleisyyden vastakohta, yksittäistapausten erityispiirteiden huomiointi, jää tästä syystä toissijaiseksi tavoitteeksi. Teemoittelun osalta tämä tarkoittaa sitä, että pyrin järjestämään havainnot vähintään muutaman tapauksen yhdistäviksi teemoiksi.

---

³⁷ Silius, 2008

³⁸ Tuori, 2000, s. 182 – 184

Yleistysten vuoksi tulokset eivät tule olemaan suoraan sovellettavia normeja, vaan joukko yleisiä kriteereitä. Niiden avulla oikeussuojan tarveharkinnan tapauskohtaista relevanssia voidaan arvioida myös uusissa tilanteissa.

Käytän analyysissä perusyksikkönä yhtä julkaistua ratkaisua. Periaatteessa on mahdollista, että KKO käyttäisi argumenttia useammissa saman ratkaisun oikeuskysymyksissä, mutta käytännössä tällaisia tapauksia ei sisälly aineistoon. Olen rajannut myös tarpeen arvioinnin perusteena toimivan teemoittelun yhteen teemaan tapausta kohti. Osassa tapauksista oikeussuojan tarvetta on arvioitu useamman perusteen punninnalla. Tämä on oletettavaa, sillä punnintatilanteessa on usein käsillä vähintään kaksi oikeusperiaatetta, vaikka toista niistä ei mainittaisi suoraan perusteluissa.³⁹ Useimmissa tapauksissa arvioinnin kannalta keskeinen periaate on kuitenkin selvästi tunnistettavissa, joten olen teemoitellut kaikki tapaukset vain tämän johtavan perusteen mukaan. Tutkimuksen tulosten kannalta rajauksella ei ole suurta merkitystä, sillä keskeiset vastaperiaatteet tulevat esiin eri tapausten yhteydessä.

Seuraavassa luvussa aloitan aineiston oikeustapausten analyysin. Analysoitavana ovat kaikki vuosina 1995 – 2015 julkaistut KKO:n ennakkoratkaisut, joissa KKO:n enemmistö tai vähemmistö on viitannut argumentaatioissaan oikeussuojan tarpeen punnintaan. Analyysi tapahtuu teemoittelemalla tapaukset aineistolähtöisesti sekä ratkaistavan oikeuskysymyksen että oikeussuojan tarpeen arvioinnin perusteen kautta. Muodostuvien teemojen on oltava vakiintuneita oikeudellisia käsitteitä ja teemat muodostetaan ennemmin korkeammalla kuin matalammalla abstraktiotasolla.

---

³⁹ Tuori, 2000, s. 198 – 199

Oikeustapausten analyysi

Tässä luvussa analysoin aineiston oikeustapaukset ratkaistavan oikeuskysymyksen ja oikeussuojan tarpeen arviointiperusteen osalta. Käsittely tapahtuu oikeuskysymysten teemojen järjestyksessä ja analysointi keskittyy oikeussuojan tarpeen arvioinnin perusteisiin kunkin oikeuskysymystyyppin osalta. Jokaisen oikeuskysymystyyppin käsittely alkaa lyhyellä aiheen esittelyllä ja päättyy havainnot kokoavaan kappaleeseen. Luvun lopuksi kokoaan havainnot yhteen ja teen päätelmät KKO:n tavasta argumentoida oikeussuojan tarpeella.

1 Muutoksenhakutilanteet

Oikeus hakea muutosta on PL 21.2 §:ssä mainittu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä. PL 21 § ei ole kuitenkaan tarkoitettu suoraan sovellettavaksi oikeudeksi, vaan pykälä sisältää lainsäädäntötoimeksiantoja, joilla oikeusturvan perusoikeuden toteutuminen pyritään takaamaan. Muutoksenhakuoikeus ei ole poikkeukseton, vaan sitä rajoitetaan yleisissä tuomioistuimissa järjestelmällisesti hovioikeuden seulontamenettelyllä ja korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmällä.⁴⁰ Yleisten rajoitusten ohella muutoksenhakijalta edellytetään vakiintuneesti puhevaltaa (muutoksenhakulegitimaatio) ja oikeussuojan tarvetta (muutoksenhakuinnostus).⁴¹ Käsittelen tässä luvussa ratkaisuita, joissa oikeussuojan tarpeella on argumentoitu muutoksenhakuun liittyvien oikeuskysymysten yhteydessä.

1.1 Muutoksenhakuinnostus

Tavallisesti tuomioon haetaan muutosta ilmoittamalla siihen tyytymättömyyttä ja valittamalla muutoksenhakutuomioistuimelle määräajan kuluessa. Määräajan kulumisen jälkeen tuomio tulee lainvoimaiseksi eli siihen ei voi enää hakea muutosta tavallisella valituksella. Asianosaisella on kuitenkin tällöin käytössään ylimääräisiä

---

⁴⁰ Hallberg, et al., 2011, s. 801 – 804

⁴¹ KKO 2013:18

muutoksenhakukeinoja, kuten tuomiovirhekantelu ja tuomionpurku. Näillä voidaan tietyin edellytyksin muuttaa tai kumota lainvoimainen tuomio. Muutoksenhakijalta edellytetään muutoksenhakuinnostia eli tuomion tulee olla vakiintuneiden objektiivisten kriteerien mukaan hakijalle vastainen.⁴²

Tuomion vastaisuuden vaatimus on keskeinen muutoksenhakuinnostin arvioinnin peruste. KKO otti vastaisuuskysymykseen kantaa tapauksessa KKO 2013:18, jossa tuomittu vaati valituksessaan yhdyskuntapalvelun muuntamista valvontarangaistukseksi. Oikeus katsoi, että lain esitöiden perusteella valvontarangaistus on tarkoitettu yhdyskuntapalvelua ankarammaksi rangaistusmuodoksi eikä valittajalla näin ollen ollut oikeudellista muutoksenhakuinnostia. Tuomion vastaisuudesta oli kyse myös ratkaisussa KKO 2005:130, jossa oikeus jätti rikosasian asianomistajan ja oikeusaputoimiston valituksen tutkimatta muutoksenhakuinnostin puutteen vuoksi. Tapauksen valitus koski oikeudenkäyntikulujen järjestelyä myöhään saadun oikeusturvavakuutuspäätöksen jälkitilanteessa. Valituksenalainen tuomio ei ollut valittajille vastainen, vaan valitus koski ainoastaan maksuosuuksien järjestelyä asianomistajan, oikeusaputoimiston ja vakuutusyhtiön kesken. KKO katsoi, että tällainen keskinäinen selvittely tuli tehdä muualla kuin rikosasian oikeudenkäyntimenettelyssä.⁴³

Toinen muutoksenhakuinnostin kautta arvioitava tilanne on pelkkiin tuomion perusteluihin kohdistuva muutoksenhaku. Tuomion perustelut eivät saa oikeusvoimaa, joten perusteluita ei yleensä voida pitää valittajalle vastaisena sillä tavoin, että tällä olisi oikeudellinen tarve hakea muutosta yksistään niihin.⁴⁴ Rikostapauksessa KKO 1996:129 käräjäoikeuden tuomion perusteluissa todettiin vastaajien sytyttäneen talonsa tahallisesti tuleen, mutta kumpaakaan syytetyistä ei tuomittu, sillä jäi näyttämättä, kumpi heistä oli varsinaisesti sytyttänyt talon. KKO:n mukaan syytetyillä ei ollut intressiä hakea muutosta yksistään tuomion perusteluihin, sillä ne eivät saa oikeusvoimaa eikä niillä myöskään ole sitovaa todistusvaikutusta mahdollisessa tulevassa vakuutuskorvausta koskevassa oikeudenkäynnissä.

---

⁴² Jokela, 2015, s. 646 – 647

⁴³ Turunen, 2006, s. 390

⁴⁴ Jokela, 2015, s. 646

Tuomion perusteluiden oikeusvoimasta oli kyse myös työsuhteen päättymisriitaa koskevassa ratkaisussa KKO 2012:91. Tapauksessa työnantaja ei ollut valittanut HO:n ratkaisusta, jonka perusteluissa hänen oli todettu päättäneen työsopimuksen perusteettomasti. Vaatimus korvauksen maksamisesta oli hylätty työntekijän myötävaikutuksen vuoksi, joten ratkaisu ei ollut tältä osin työnantajalle vastainen. KKO katsoi, että työnantajalla ei ollut intressiä hakea muutosta yksistään ratkaisun perusteluihin. Näin ollen perustelut eivät saaneet lainvoimaa ja työsopimuksen päättämisen perusteettomuus täytyi tutkia myös KKO:ssa työntekijän valitettua HO:n ratkaisusta. Näistä tapauksista huolimatta tuomion perusteluihin kohdistuva muutoksenhakukielto ei ole ehdoton, vaan valitus voidaankin tutkia, jos valittajalla on perusteltu oikeudellinen tarve saada muutos perusteluihin.⁴⁵

Tuomion perusteluiden muutoksenhakukiellosta on erotettava tilanne, jossa tuomioistuin tekee ratkaisun, vaikka ratkaisulla ei olisikaan välitöntä vaikutusta. Tapauksessa KKO 2008:61 syytetty yhtiö oli tyytynyt syyksi lukevaan hovioikeuden ratkaisuun, kun yhteisösakko oli jätetty tuomitsematta. Tuomio oli kuitenkin ollut yhtiölle vastainen ja sillä olisi ollut oikeudellinen intressi sekä tosiasiallinen oikeus hakea muutosta syyllisyyskysymykseen. Tästä syystä hovioikeuden ratkaisu tuli lainvoimaiseksi syyllisyyskysymyksen osalta eikä sitä voitu enää saattaa KKO:n tutkittavaksi syyttäjän valitettua sakon tuomitsematta jättämisestä.

Muutoksenhakuintressiä joudutaan arvioimaan toisinaan tuomion purkuhakemuksen tilanteessa. Ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin luettavan tuomionpurun hakijalta puolestaan edellytetään purkuintressiä, joka puuttuu, jos hakija voi saavuttaa tavoitteensa uudella kanteella aiemmasta tuomiosta huolimatta.⁴⁶ Ratkaisussaan KKO 2013:54 oikeus toteaa, että muutoksenhakijalla ei ole yleensä oikeudellista tarvetta saada tuomiota purettua, jos tuomion oikeusvoima ei estä hänen tavoittelemansa uuden kanteen ajamista. Kyseisessä tapauksessa aiemman liikennevakuutuksesta korvattavaa vahinkoa koskevan ratkaisun yhteydessä ei ollut otettu kantaa myöhemmin ilmenneeseen pysyvään aivovaurioon. Aiemman tuomion oikeusvoima ei estänyt uuteen perusteeseen nojaavan vaatimuksen käsittelyä, joten valittajalla ei ollut tarvetta saada aiempaa tuomiota purettua.

---

⁴⁵ Tällainen tarve oli esim. tapauksessa KKO 1982-II-17, jossa lapsen elatuksen turvaamisesta annetun lain säännöksen vuoksi oli tärkeää saada perusteluihin maininta elatusavun pienennyksen syystä.

⁴⁶ Jokela, 2015, s. 810

Ratkaisua voidaan verrata tapaukseen KKO 1999:22, jossa purkuintressi oli puolestaan käsillä. Tapauksessa yrityksen selvitystila oli rauennut varojen puutteeseen ja yrityksen varat tuomittu valtiolle. Pelkkä varojen myöhempi löytyminen ei kuitenkaan tehnyt tyhjäksi aiempaa tuomiota, joten yrityksellä oli uudessa tilanteessa tarve saada aiempi tuomio purettua. Myös ratkaisussa KKO 2001:129 oli kyse tuomionpurun välttämättömyydestä, joskin hyvin erityisessä prosessuaalisessa asetelmassa.

Täysistunnossa ratkaistussa tapauksessa KKO 2015:97 purkuintressi puuttui uuden isyyslain (11/2015) voimaantulon vuoksi. Tapaus liittyy monipolvisen vanhan isyyslain voimaanpanosta annettua lakia (701/1975) koskevaan oikeuskäytäntöön. Kyseisessä oikeuskäytännössä KKO on antanut useampia *contra legem* -ratkaisuita ennen uuden PL 106 §:n säätämistä.⁴⁷ Aineistoon kuuluvan ratkaisun erikoisuus on, että tuomiota KKO 2003:107 koskeva purkuhakemus perustui EIT:n langettavaan tuomioon EIT Grönmark v. Finland (6.7.2010), mutta KKO lykkäsi hakemuksen käsittelyä uuden isyyslain säätämiseen asti täysistuntoratkaisulla KKO 2014:35. Uusi laki kumosi ongelmallisen siirtymäsäännöksen ja poisti valittajan purkuintressin.

Muutoksenhakuintressitilanteiden voidaan edellä käsitellyn perusteella katsoa jakautuvan tuomion perusteluiden lähtökohtaiseen valituskieltoon, purkuintressiin ja vastaisuuden vaatimukseen. Perustelut eivät saa oikeusvoimaa, joten niistä valittaminen edellyttää erityistä oikeudellista tarvetta. Purkuintressi on puolestaan aineistoon kuuluvien ratkaisuiden perusteella käsillä, jos virheellisen tuomion oikeusvoima estää hakijaa pääsemästä oikeuksiinsa eri menettelyssä. Molemmissa tapaustyyypeissä intressiä arvioitiin tapauskotaisen oikeusvoiman kautta. Vaatimus valituksenalaisen ratkaisun vastaisuudesta on oikeusvoiman tavoin prosessin tarkoituksenmukaisuuteen liittyvä rajoitus. Tapauksessa KKO 2013:18 vastaisuutta arvioitiin lainsäätäjän muodollisen rangaistusmuotojen ankaruusasteikon kautta. Toisessa tapauksista KKO toi tarkoituksenmukaisuusargumentaation suoraan tuomion perusteluihin. Näillä perusteilla katson muutoksenhakuintressiharkinnan perustuvan lainkäytön tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen.

---

⁴⁷ Esimerkiksi KKO 1979-II-89, KKO 1984-II-41 ja KKO 1993:58; kirjallisuudesta Takki, 1985, s. 217 – 222. Tapauksissa KKO 2012:11 ja KKO 2014:13 oikeus katsoi kannemääräajan olevan ristiriidassa perustuslain kanssa PL 106 §:n tarkoittamalla tavalla. Ratkaisussa KKO 2014:14 ristiriitaa ei puolestaan ollut, sillä kantajilla ”oli ollut isänsä henkilöllisyyttä koskevan tietoisuutensa ja ikänsä perusteella todellinen mahdollisuus kanteen nostamiseen määräajassa.”

1.2 Muutoksenhakulegitimaatio

Ratkaisussa KKO 2013:18 oikeus toteaa, että ”muutoksenhakuoikeuden käyttämisen on vakiintuneesti katsottu edellyttävän puhevaltaa (muutoksenhakulegitimaatio) ja oikeussuojan tarvetta (muutoksenhakuintressi)”. Kysymys muutoksenhakulegitimaatiosta ei ole ongelma silloin kun asianosainen itse hakee muutosta – asianosaisella on aina puhevalta myös muutoksenhaussa. Muutoksenhakulegitimaatio tuleekin tuomioistuimen arvioitavaksi ensiksi silloin kun on kyse valittajan asemasta ns. itsenäisenä väliintulijana. Väliintulija on itsenäinen, jos tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu häneen. Itsenäisellä väliintulijalla on sivuväliintulijasta poiketen oikeus tehdä itsenäisiä prosessitoimia, esimerkiksi hakea muutosta.⁴⁸ Toisaalta asianosaisten piiriä laajempi muutoksenhakuoikeus voi perustua erityislain säännökseen.

Itsenäisen väliintulijan tunnusmerkki on, että tuomion oikeusvoima sitoo tätä, kuten asianosaista. Oikeusvoiman ulottuvuudesta oli kyse ratkaisussa KKO 1999:103, jossa KKO jätti konkurssiin asetetun kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen konkurssituomiota koskevan purkuhakemuksen tutkimatta. Ratkaisuaan KKO perusteli sillä, että konkurssituomio ei estänyt yhtiömiestä esittämästä väitteitä velkojia kohtaan, jos nämä perivät häneltä velkaa väärän suuruisena. Yhtiömiestä ei näin ollen ollut uuden konkurssilain mukaan itsenäisen väliintulijan asemassa eikä hänellä ollut oikeudellista tarvetta saada tuomiota puretuksi mahdollisen virheen vuoksi.

Edellä käsitelty ratkaisu oli perusteluiltaan äärimmäisen lyhyt ja muodollis-oikeudellinen. Tässä suhteessa lähes täydellisenä vastakohtana voidaan pitää isyyden kumoamista koskevan asian muutoksenhakuun painottuvaa tapausta KKO 2015:59. KKO:ssa oli pitkän prosessin päätteeksi kysymys siitä, onko biologiseksi isäksi itseään väittävällä miehellä oikeus hakea muutosta ratkaisuun, jolla maistraatin hakemus edunvalvojan sijaisen määräämiseksi isyyden kumoamista koskevaan asiaan on hylätty. KKO katsoi, että asiaa tuli arvioida lapsen edun kannalta. Mies ei ollut tosiasiassa ollut merkittävässä roolissa lapsen elämässä ja lapsen oikeudellinen isä osallistui tämän kasvatukseen. Biologiseksi isäksi itseään väittällä miehellä ei ollut lain mukaan oikeutta hakea itse isyyden kumoamista. Miehen halu saada isän asemansa vahvistettua ei myöskään ollut sellainen oikeudellinen intressi, joka perustaisi hänelle oikeuden hakea muutosta ratkaisuun.

---

⁴⁸ Jokela, 2015, s. 644 – 645 ja Lappalainen, 1995, s. 351 – 352

Lain tavoite voi olla joissain tilanteissa merkittävässä roolissa arvioitaessa valittajan muutoksenhakuoikeutta. Ratkaisussa KKO 2004:93 ulosottovelallisella katsottiin olevan pääsäännöstä poiketen oikeus hakea muutosta sillä perusteella, että ulosmitattu omaisuus kuului sivulliselle. Lainsäädännössä kysymys oli ratkaistu väljäsisältöisellä sääntelyllä, joka antoi tuomioistuimelle harkintavaltaa. Velallinen kyettyä osoittamaan, että omaisuuden ulosmittaaminen aiheuttaisi hänelle todennäköisesti haittaa, ei tuomioistuimella ollut syytä jättää valitusta tutkimatta. Tapauksessa KKO 2011:110 oli puolestaan kyse muutoksenhausta asiamiehen kelpoisuuden vahvistavaan päätökseen. OK 15:10 a §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamies voi hakea muutosta kyseiseen ratkaisuun, käytännössä siis vain tilanteissa, joissa kelpoisuuden on katsottu puuttuvan. KKO katsoi säännöksen olevan samalla muutoksenhakuoikeuden rajausta, sillä vain avustajalla on em. tilanteissa oikeussuojan tarve. Muiden asianosaisten kannalta kyse on tavanomaisesta prosessinjohtoratkaisusta, johon ei voi hakea muutosta. Kun syyttäjällä ei ollut erityislain nojalla oikeutta valittaa kyseisestä ratkaisusta eikä tällaista oikeutta voitu johtaa myöskään syyttäjän yleisistä tehtävistä, ei valitusta otettu tutkittavaksi.

Joissain tilanteissa muutoksenhakuoikeus voi perustua nimenomaiseen lain säännökseen. Tällainen säännös on esimerkiksi liikennevakuutuslain 13 §:n 2 momentti. Ratkaisussa KKO 2008:25 oikeus katsoi, että vakuutusyhtiön muutoksenhakuoikeutta ei ollut rajoitettu mihinkään yksittäiseen kysymykseen, vaan valitusoikeus koski kaikkia liikennevakuutuslain nojalla ratkaistavia asioita. Kun vakuutusyhtiöllä oli oikeudellinen tarve saada korvausvastuun jakautuminen tutkituksi, puolsivat prosessitaloudelliset syyt vastuukysymyksen käsittelyä samassa oikeudenkäynnissä, jossa varsinainen liikennevahinko käsiteltiin rikosasiana. Valittajayhtiö kuitenkin vaatinut toisen vakuutusyhtiön tai kuljettajan vastuuta eikä korvattavan kokonaissumman madaltamista, joten valitusta ei tutkittu.

Aineiston tapausten valossa muutoksenhakulegitimaatio nousee esiin erityisesti arvioitaessa itsenäisen väliintulijan asemaa. Asema voi ratketa puhtaasti prosessuaalisesti oikeusvoimaopin kautta mutta toisinaan sen selvittäminen edellyttää tukeutumista perusoikeusargumentaatioon tai lainsäätäjän tarkoitukseen. Yleisenä huomiona voidaan myös todeta, että väliintulijan asemaa hakevan käytössä olevat muut tehokkaat ja tarkoituksenmukaiset oikeussuojakeinot puhuvat itsenäisen väliintulijan aseman myöntämistä vastaan.

1.3 Muutoksenhaku pakkokeinoihin

Prosessuaalisilla pakkokeinoilla pyritään turvaamaan oikeudenkäynnin kulku. Tällaisia pakkokeinoja ovat laajassa mielessä uhkasakko, takavarikko ja erityisesti rikosprosessin tilanteessa suorat vapauteen kohdistuvat rajoitukset, ankarimpana vankeudessa pitäminen. Uhkasakolla pyritään tehostamaan prosessuaalisen velvoitteen täyttämistä, kun vapauteen kohdistuvilla pakkokeinoilla pyritään suoraan tavoiteltuun päämäärään, kuten esitutinnan häiriöttömään toteutukseen tai henkilön paon estämiseen.⁴⁹ Pakkokeinot ovat tilapäisiä ja eroavat siten muutoksenhaun kannalta lopulliseksi tarkoitetuista pääasiakysymyksistä. Tässä luvussa käsitelen tapauksia, joissa oikeussuojan tarve nousee esiin prosessuaalisiin pakkokeinoihin kohdistuvan muutoksenhaun yhteydessä.

OK 25:1.3 §:n mukaan käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään ratkaisuun saa hakea muutosta valittamalla vain, jos se on nimenomaisesti sallittu. Isyyden vahvistamista koskevassa tapauksessa KKO 1999:50 käräjäoikeus oli velvoittanut kuolleen miehen äidin ja kaksi veljeä sakon uhalla antamaan kuolleen isyyden selvittämistä varten tarvittavat verinäytteet. Velvoitetut vastustivat näytteenantoa ja kantelivat päätöksestä hovioikeudelle muutoksenhakukiellosta huolimatta. KKO katsoi tutkimuksen määräämisen olevan niin merkittävä puuttuminen tutkimukseen määrätyn koskemattomuuteen, että hänelle oli oikeudellinen tarve saada määräys muutoksenhakutuomioistuimen tutkittavaksi tuomiovirhekanteluna. Kanteluoikeutta KKO perusteli sillä, että määräyksen tutkiminen vasta pääasian valituksen yhteydessä olisi liian myöhäistä, sillä henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaus olisi jo tapahtunut.

Perusoikeus, luottamuksellisen viestin suoja, oli arviointiperusteena myös vahvennetulla jaostolla käsitellyssä asianajajan todistamiskiellon alaa koskevassa tapauksessa KKO 2003:119. Tapauksessa enemmistö katsoi, että vireillä olevaan oikeudenkäyntiin liittymätön asianajajan ja päämiehen kirjeenvaihto voitiin takavarikoida tietyin edellytyksin rikoksen selvittämiseksi. Vähemmistö puolestaan totesi, että oikeudellinen tarve asianajosuhteen luottamuksen säilyttämiseen myös takavarikkotilanteessa on yleisesti tunnustettu. Sekä enemmistö että vähemmistö hyödynsivät argumentaatioissaan laajasti lain sanamuodon ohella lainvalmistelu-

---

⁴⁹ Virolainen, 1995, s. 325 – 326

aineistoa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuita. Kysymys pelkistyi lopulta reaalisesta intressipunnintaan asianajosuhteen luottamuksellisuuden ja rikosten selvittämisen tehokkuuden välillä.

Pakkokeinolain 1:27 §:n mukaan vangitsemisasiassa annetusta päätöksestä ei saa erikseen valittaa, mutta sen sijaan vangittu saa kannella siitä. Täysistuntoratkaisussa KKO 1995:180 vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset katsoivat, että vangitsemisasiain muutoksenhaku tulisi tapahtua kanteluna ja ilman valituslupamenettelyä myös korkeimpaan oikeuteen. Kantaansa vähemmistö perusteli vangitun korostuneella oikeussuojan tarpeella. Enemmistö kuitenkin katsoi muutoksenhaun edellyttävän valituslupan hakemista. Myös tapauksessa KKO 2004:7 oli kyse kantelusta, tällä kertaa ulkomaalaislain nojalla säilöönnotetun tapauksessa. Epäselvän sääntelyn tilanteessa KKO omaksui muutoksenhakumyönteisen tulkinnan ja rinnasti säilöönnotetun aseman oikeussuojan tarpeen kannalta pakkokeinolain nojalla vangitun asemaan. Oikeus katsoi valituksen olevan mahdollinen myös sillä perusteella, ettei säilöönnotolle ole laissa tarkoitettuja edellytyksiä. Pääasian osalta KKO tutki valituksen, vaikka säilöönnotettu oli vapautettu jo ennen hovioikeuden ratkaisua. Oikeus totesi säilöönnotolla kuitenkin olleen ulkomaalaislaissa mainitut perusteet.

Ratkaisuissa KKO 2001:4 ja KKO 2010:64 oikeus puolestaan jätti pakkokeinoja koskevan kantelun tutkimatta sillä perusteella, että syytetyllä ei ollut oikeudellista tarvetta saada pakkokeinon perusteita tutkittavaksi pakon päättymisen jälkeen. Ensimmäisessä tapauksessa tarve puuttui siksi, että hovioikeus oli lausunut lyhyestä käsittelyn aikaisesta matkustuskiellosta myös pääasiasratkaisun yhteydessä, joten tarve selvittää kiellon oikeellisuus erikseen raukesi. Jälkimmäisessä tapauksessa tutkintavangin lyhyttä yhteydenpidon rajoittamista ei pidetty sillä tavoin merkittävänä puuttumisena hänen oikeuksiinsa, että vangilla olisi ollut ylipäättään tarve saada kiellon oikeellisuus tutkituksi jälkikäteen. KKO katsoi yhteydenpidon rajoituksen olevan vain lisärajoitus tutkintavangin vapauteen, jota on ensisijaisesti rajoitettu tutkintavankeudella.

Ensimmäinen yllä käsitellyistä tapauksista havaitsemani teema on vahva oikeusturvaan sekä muihin perusoikeuksiin tukeutuva muutoksenhakumyönteisyys. KKO on tulkinnut lakia siten, että meneillään olevaan pakkoon on kaikissa aineiston tilanteissa varattu jokin muutoksenhakukeino. Havainto ei ole yllättävä, sillä vapaus on PL 1.2 §:ssä todettu keskeinen oikeusjärjestelmän perusta. Päättäneen pakon osalta

tilanne ei ole yhtä selkeä, vaikka pääsääntöisesti myös päättyneen pakkokeinon oikeellisuus on tutkittu joko erikseen tai pääasian yhteydessä. Päättyneen tutkintavangin yhteydenpidon rajoituksen oikeellisuudesta ei kuitenkaan annettu lausuntoa.

Toinen havaitsemani teema on jännite pakkokeinon kohteen oikeuksien ja pakkokeinojen sekä muutoksenhakumenettelyn taustalla vaikuttavien yhteiskunnallisten intressien välillä. Vangitsemista koskevan kantelun tutkiminen KKO:ssa edellyttää valituslupaa ja muu kuin oikeudenkäyntiin liittyvä kirjeenvaihto asianajajan kanssa saatetaan takavarikoida rikosten selvittämiseksi. Ensimmäisessä tapauksessa KKO olisi jo kolmas alkuperäisen vangitsemispäätöksen oikeellisuutta tutkiva tuomioistuin, joten vangitun oikeuksien ei voida katsoa kärsivän kohtuuttomasti, vaikka asian käsittely edellyttääkin valituslupaa. Toisen ratkaisun taustalla on puolestaan havaittavissa pelko siitä, että laajaa asianajajan kommunikaation luottamuksellisuutta voitaisiin hyväksikäyttää talousrikosten kätkemisessä.

1.4 Muutoksenhaku julkisuutta koskevaan ratkaisuun

Pakkokeinoratkaisuiden ohella tuomioistuin tekee myös muita käsittelyratkaisuita, joihin asianosainen pyrkii hakemaan muutosta erikseen. Tällaisia ratkaisuita ovat esimerkiksi päätöksen oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta.

Tapauksessa KKO 1999:123 syytetty oli vaatinut, että murhaoikeudenkäynti käsitellään kokonaisuudessaan yleisön läsnä olematta ja asiakirja-aineisto määrätään salaiseksi. KO suostui pääosin vaatimukseen, mutta jätti haastehakemuksen sisällön rangaistusvaatimusten ja teonkuvausten osalta julkiseksi. Nämä luettiin käsittelyn julkisessa osassa ja haastemies myös jakoi niiden kopioita lehdistölle. Syytetty kanteli ratkaisusta ja vaati, että myös hänen vastauksensa määrätään tasapuolisuuden vuoksi julkiseksi. Tämän jälkeen käsittelyssä oli kyse siitä, voiko asianosainen kannella salassapitoratkaisusta oikeudenkäynnin aikana huolimatta oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n muutoksenhakukiellosta. KKO, viitaten edellä käsiteltyyn tapaukseen KKO 1999:50, totesi, että oikeussuojan tarve voi olla peruste tutkia käsittelyratkaisua koskeva kantelu. Tässä tapauksessa käsittelyratkaisu oli kuitenkin väliaikainen ja sen mahdolliset haittavaikutukset voitiin pääosin poistaa pääasian muutoksenhaun yhteydessä. Näin ollen syytetyn kantelu jätettiin tutkimatta.

Myös ratkaisussa KKO 2001:53 oli muun ohella kyse oikeasta muutoksenhakumenettelystä HO:n oikeudenkäyntiaineiston julkisuutta koskevaan ratkaisuun. HO oli hylännyt asianosaisen pyynnön saada tieto esittelijän muistion ei-julkisesta osasta tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden perusteella. KKO:n enemmistö katsoi, että muutoksenhaku tällaiseen ratkaisuun edellyttää julkisuuslain 33 §:n 2 momentin perusteella valituslupaa. Vähemmistö katsoi, että asianosaisella on pääasiasta itsenäinen oikeussuojan tarve julkisuuskyseksen osalta ja kyseessä on eri asia, jonka HO on ratkaissut ensimmäisenä oikeusasteena.

KKO:n argumentaatio perustuu tämän luvun tapauksissa pakkokeinoja koskevien ratkaisuiden tavoin oikeusturvanäkökulmien punnintaan. Pakkokeinoista poiketen oikeudenkäynnin julkisuutta koskeviin käsittelyratkaisuihin ei kuitenkaan vaikuta liittyvän pakon käytön kaltaista vahvaa oikeusturvanäkökulmaa, joten muutoksenhakuyritykset ovat menestyneet selvästi pakkokeinotapauksia heikommin.

1.5 Muutoksenhaun kohde rikosasioissa

Oikeussuojan tarpeella on argumentoitu kahdessa rikosprosessuaalisessa muutoksenhaun kohteeseen liittyvässä tapauksessa. Ratkaisussa KKO 1996:139 oli kyse siitä, voiko hovioikeus prosessinjohtovaltansa nojalla kysyä syyttäjältä, vaatiiko tämä rangaistusta myös vaihtoehtoisesta syytteestä, kun syyttäjä ei ollut esittänyt vaatimusta vastauksessaan. Tapauksessa syytetty oli valittanut käräjäoikeuden ensisijaisen syytteen mukaisesta tuomiosta, eikä toissijaista syytettä tämän vuoksi käsitelty käräjäoikeudessa. KKO totesi, että syytetyn oikeussuojan tarve ei estänyt tällaista tiedustelua, jos hovioikeus sen katsoi tarkoituksenmukaiseksi. Ratkaisun KKO 2014:46 mukaan syytetyn suoja ei puolestaan ollut yksistään riittävä peruste laajentaa OK 26:2 §:n 2 momentin perusteella hovioikeuden tutkimisvaltaa seikkoihin, joihin syyttäjä ei ollut vedonnut valituksessaan. Tutkinnan laajentaminen olisi edellyttänyt erityisiä syitä, kuten rikosoikeudellisen vastuun edellytysten puuttumista.

Tapausten valossa vaikuttaa siltä, että KKO suhtautuu pidättyväisesti syytetyn hyväksi tapahtuviin prosessuaalisten normien tapauskohtaisiin joustoihin ja kiristykseen: Prosessuaalisesti syyttäjä vaikuttaisikin olevan tasavertainen asianosainen muissa kuin lainsäätäjän erikseen määäämissä tilanteissa. Syytetyn erityinen oikeussuojan tarve tulisi siis huomioitua tyhjentävästi lainsäätäjän omaksumien ratkaisuiden avulla eikä edellyttäisi enää lainkäytön yhteydessä tätä

laajempaa suojaa. Tulkinnan voidaan ajatella kuvastavan Robert Alexyn Saksan perusoikeussäännöksiä perusteella muodostamaa ”rikosoikeudellisen lainkäytön tehokkuuden” periaatetta, joka toimii syytetyn suojaksi vaikuttavien menettelyperiaatteiden vastaperiaatteena.⁵⁰

2 Oikeudenkäynnin edellytykset

Oikeudenkäynnin eli prosessin edellytykset ovat muodollisia seikkoja, joiden on oltava käsillä, jotta kanne voitaisiin tutkia. Prosessinedellytyksen puuttuessa kanne jätetään tutkimatta eli tuomioistuim ei ota ollenkaan kantaa varsinaiseen vaatimukseen. Vaatimuksen tutkimisen seurauksena tapahtuvaa kantajalle vastaista ratkaisua kutsutaan kanteen hylkäämiseksi. Erosta huolimatta prosessinedellytysten selvittäminen on osa oikeudenkäyntiä. Useimmat prosessinedellytykset ovat ehdottomia eli tuomioistuimen tulee ottaa niiden puute huomioon viran puolesta. Vastaajan intressissä voi kuitenkin olla ehdottomankin prosessinedellytyksen puutteen tuominen tuomioistuimen tietoon prosessiväitteellä. Prosessinedellytyksiä ei ole listattu laissa, vaikka järjestelmä onkin kiistatta osa voimassaolevaan oikeutta. Monet edellytykset ilmenevät kuitenkin välillisesti lain säännöksistä prosessioikeuden teorian ja yleisten oppien avulla.⁵¹ Seuraavissa alaluvuissa käsitellään tapauksia, joissa argumentti on noussut esiin prosessinedellytysten selvittämisen yhteydessä.

2.1 Asiavaltuus

Asiavaltuus (asialegitimaatio) tarkoittaa luonnollisen tai oikeudellisen henkilön mahdollisuutta olla asianosaisena tietyssä oikeudenkäynnissä. Kyse on henkilön suhteesta oikeudenkäyntiin; kukaan ei voi (lähtökohtaisesti) käydä oikeutta toisen asiassa. Puhevalta on pidettävä erillään prosessuaalisesta edustuksesta, jolla tarkoitetaan toisen henkilön edustamista oikeudenkäynnissä lain tai valtuutuksen nojalla. Varsinaista asiavaltuutta ei voi siirtää toiselle sopimuksin, vaan se perustuu asian tosiasialliseen luonteeseen. Asiavaltuus on ehdoton prosessinedellytys eli sen puuttuessa asia on jätettävä tutkimatta.⁵²

---

⁵⁰ Tuori, 1999, s. 920

⁵¹ Lappalainen, 2001, s. 1 – 8

⁵² Jokela, 2002, s. 33 – 34

Oikeus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi on oikeusturvan keskeinen elementti. Tapauksessa KKO 2001:112 työnantajalla katsottiin olevan oikeus hakea muutosta tapaturmavakuutuslaitoksen päätökseen, jolla työntekijälle myönnettiin korvausta ammattitaudin perusteella. Poikkeavan asiavaltuusratkaisun taustalla oli vakuutussopimuksen täysomavastuinen erikoismaksujärjestelmä, jossa työntekijälle maksetut korvaukset peritään kokonaisuudessaan työnantajalta. Täysomavastuusta johtuen korvauspäätös koski suoraan työnantajan oikeutta, joten tällä oli oikeudellinen tarve saada päätöksen oikeellisuus tutkituksi.

Asiavaltuuskysymykset liittyvät toisinaan myös konkurssi- ja kuolinpesien hoitajien toimivaltuuksiin. Tapauksessa KKO 1998:139 oikeus katsoi, että pesänselvittäjällä ei ollut valtuutta ajaa kannetta lahjan palauttamiseksi pesään, kun asia koski vain toissijaisten perillisten etuja. Vähemmistö puolestaan katsoi pesänselvittäjällä olevan tehtävästään johtuen oikeudellinen tarve ajaa kyseistä kannetta. Ratkaisussa KKO 2005:37 oli puolestaan kyse saneerausohjelman valvojan oikeudesta ajaa saneerausohjelman toteuttamiseen liittyvää vahvistuskannetta saatavan kuittausta koskevassa asiassa. KKO:n enemmistö katsoi, ettei valvojan kannemahdollisuuksien rajoittamiseen laissa nimenomaisesti todettuun ohjelman raukeamiskanteen ajamiseen ollut syytä, jos vahvistuskanteen ajamiselle oli oikeudellinen tarve. Jälkimmäisen tapauksen enemmistön perustelut muistuttivat huomattavasti vanhemman ratkaisun KKO 1998:139 vähemmistön perusteluita, joten herää kysymys siitä, olisiko pesänselvittäjän kannemahdollisuuksia mahdollista arvioida uudelleen. Molemmissa tapauksissa ratkaisun keskeinen tavoite vaikuttaa olevan lainkäyttömenettelyn tarkoituksenmukainen järjestäminen.

Tilanteiden analoginen vertaus on vakiintunut oikeudellisen perustelun muoto. Analogisia vertailuita voidaan tehdä myös oikeussuojan tarpeen avulla, kuten tapauksessa KKO 1995:62, jossa KKO:n vähemmistö esitti argumentaationsa tukena, että ”perillistenkään kohdalla oikeussuojan tarve ei voi olla olennaisesti erilainen sen mukaan, onko kysymys asunnosta kiinteänä vai irtaimena omaisuutena”. Tukiargumenttiluonteen vuoksi perillisten kanneoikeutta koskenut ratkaisu ei ole tutkimuskysymyksen kannalta yhtä merkittävä kuin ratkaisu KKO 1997:52. Tapauksessa perittävä oli määrännyt testamentissa kiinteistön legaattina lapsenlapselleen. Perittävä oli kuitenkin myöhemmin luovuttanut kiinteistön pojalleen lahjanluontoisella kaupalla. Pesänselvittäjä päätti, ettei nosta kannetta luovutuksen

julistamiseksi pätemättömäksi, joten lapsenlapsi nosti kanteen. KKO katsoi, että luovutus rinnastui oikeussuojan tarpeen kannalta uuden testamentin laatimiseen ja legaatinsaajalla oli tällä perusteella puhevalta asiassa.

Ratkaisussa KKO 2002:80 oli puolestaan kyse siitä, onko toinen asuntohuoneiston hallintaan oikeuttavien osakkeiden omistajista yksin oikeutettu ajamaan kannetta yhtiökokouksen päätöksen pätemättömäksi julistamiseksi. Enemmistö päätyi ratkaisemaan asian eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain 4 §:n 2 momentin perusteella siten, että toinen omistaja olisi tullut kutsua oikeudenkäyntiin kuultavaksi. Vähemmistön mukaan kysymys olisi tullut ratkaista OYL:n edustussäännösten nojalla eli puhevalta olisi lähtökohtaisesti vain osakkeenomistajien yhdessä valtuuttamalla edustajalla. Yhteisomistuslaki soveltuisi vähemmistön mukaan kanneoikeuden perustaksi vain silloin, kun moitittava päätös koskisi suoraan kyseistä asuntoa. Tällainen päätös on esimerkiksi häättö. Kantaansa vähemmistö perusteli tällaisissa tapauksissa korostuvalla yhteisomistajien oikeussuojan tarpeella.

Riittävä oikeussuojan tarve vaikuttaa käsiteltyjen ratkaisuiden perusteella olevan asiavaltuutta laajentava argumentti. Sillä on perusteltu niin työnantajan poikkeuksellista valitusoikeutta tapaturmatilanteessa, saneerausohjelman valvojan mahdollisuutta vahvistuskanteen ajamiseen kuin legaatinsaajan kanneoikeuden laajennustakin. Ratkaisuissa KKO 1997:52 ja KKO 2001:112 vedottiin selvästi oikeusturvaksi luokiteltavaan mahdollisuuteen saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tapauksissa KKO 1995:62 ja KKO 2005:37 argumentaatio lähti sen sijaan liikkeelle selvästi prosessiekonomisesta tarkoituksenmukaisuudesta. Myös asiavaltuuden tilanteessa oikeussuojan tarpeen arviointi näyttäisi liittyvän prosessin tarkoituksenmukaiseen toteutukseen.

2.2 Väliintulointressi

Vaatus väliintulijan oikeudellisesta intressistä on eräiltä osin asiavaltuuden vaatimukseen rinnastuva prosessin henkilöpiirin rajoitus. Kyseessä ei ole varsinainen prosessinedellytys, sillä väliintuloa haetaan jo vireillä olevassa prosessissa. Tästä huolimatta väliintulon hylkäävä ratkaisu on väliintuloa hakevan kannalta niin lähellä asiavaltuuden puuttumista koskevaa ratkaisua, että väliintulointressi on luontevaa käsitellä asiavaltuuden yhteydessä.

Väliintulijalla on väliintulointressi silloin, kun oikeudenkäynnissä käsiteltävä asia koskee tämän oikeutta niin vahvasti, että tälle täytyy varata mahdollisuus valvoa etuaan. Väliintulijasta ei tule asianosaista eikä tämä voi tehdä itsenäisiä prosessiratkaisuita. Väliintulija voi kuitenkin tuoda esiin käsiteltävien asioiden kannalta relevantteja seikkoja. Juha Lappalainen on todennut, että väliintulointressin tulee olla oikeudellista laatua eli sille tulisi voida saada oikeussuojaa myös kanteella. Lisäksi intressin on oltava konkreettisessa yhteydessä juuri kyseiseen oikeudenkäyntiin.⁵³

Eräs klassinen oikeuskirjallisuudessa esiintyvä väliintulointressin rajoitus on se, että pelkkä taloudellinen intressi ei riitä perustamaan väliintulo-oikeutta.⁵⁴ Tästä oli kysymys ratkaisussa KKO 2008:30, jossa sivullinen velkoja haki väliintulo-oikeutta väittäen oikeudenkäynnin tarkoituksena olevan velallisen velkojen keinotekoinen lisääminen ja siten hänen asemansa huonontaminen. Kun velkojalla oli käytössään muita tehokkaita oikeussuojakeinoja pakkotäytäntöönpanon yhteydessä, ei tälle myönnetty väliintulo-oikeutta. Tapausta voidaan verrata ratkaisuun KKO 1995:213, jossa osakkeenomistajille myönnettiin yhtiön edustusjärjestelmästä poiketen väliintulijan asema yhtiön asiassa. Osakkeenomistajat olivat esittäneet todennäköisiä syitä sille, että yhtiön johto toimi heidän vahingokseen ja vahinko jäisi myös lopullisesti heidän kannettavakseen. Väliintulointressi perustui tällöin osakeyhtiöoikeudellisen vastuujärjestelmän puutteeseen.

Tapauksia erotti se, että jälkimmäisessä osakeyhtiön vastuujärjestelmä todettiin kyseisessä tapauksessa omistajien kannalta riittämättömäksi oikeussuojakeinoksi. Vaikutta siltä, että väliintulo-oikeuden myöntämistä vastaan puhuu väliintulijan mahdollisuus saada oikeussuojaa muussa menettelyssä. Vastaavasti oikeuden myöntämiselle on erityisiä syitä, jos näytetään, että muu menettely ei tarjoa kyseisessä tapauksessa riittävää suojaa. Vaihtoehtoinen menettely nousi esille oikeussuojan tarpeen arvioinnin yhteydessä myös edellä käsitellyn purkuintressin yhteydessä.⁵⁵ Tällä perusteella voidaan katsoa, että oikeussuojan tarpeen puuttuminen estää väliintulon ja ylimääräisen muutoksenhaun kaltaisten erikoisempien prosessitoimien käytön, jos riittävä oikeussuoja on saavutettavissa tavanomaisilla prosessikeinoilla.

---

⁵³ Lappalainen, 1995, s. 346 – 349

⁵⁴ Lappalainen, 1995, s. 348 alaviite 10

⁵⁵ Tapaukset KKO 1999:22, KKO 1999:103, KKO 2001:129 ja KKO 2013:54

2.3 Oikeussuojan tarve

KKO määrittelee itse ratkaisussa KKO 2014:39 oikeussuojan tarpeen lakiin perustumattomaksi prosessinedellytykseksi. Muutoksenhakua koskevien ratkaisuiden perusteella on selvä, että tämä ei ole ainoa argumentin käyttötapa. Aineistoon sisältyy kuitenkin tapauksia, joissa oikeussuojan tarve vaikuttaa itsenäisen prosessinedellytyksen tavoin. Käsittelen tässä luvussa kyseisiä tapauksia.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat tapaukset, joissa oikeus arvioi vahvistusintressin ajankohtaisuutta. Ratkaisussa KKO 2001:67 HO, jonka tulkinnan KKO vahvisti, katsoi, että rahdin katoamisen ja sen johdosta alkaneen ulkomaisen oikeusprosessin ollessa asiassa riidattomia kuljetusyrityksellä oli selvä intressi saada varsinaisen kuljetuksen hoitaneen yrityksen vastuu vahvistettua. KKO viittasi edelliseen tapaukseen ratkaisussaan KKO 2009:64, jossa oikeus muotoili kanteen ennakaisuuden arvioinnista seuraavan normin: Kanne ei saa hylätä ennenaikaisena ”silloin, kun kantajan omasta suoritusvelvollisuudesta on annettu tuomio, eikä silloinkaan, kun kantajaa vastaan on jo esitetty vaatimuksia. Kanteen ajaminen ehdollisen tuomion saamiseksi on siis sanotuissa tilanteissa mahdollista”. Tapauksessa KKO 2008:83 valtion korvausvelvollisuutta koskeva kanne puolestaan jätettiin tutkimatta ennenaikaisena. Valtion palveluksessa olevat henkilöt vaativat vahvistettavaksi, että valtion eläkelainsäädäntöä muutettaessa oli loukattu heidän perusoikeuksiaan, erityisesti omaisuudensuojaa. Vaatimusta ei voitu tutkia ennen kuin kantajien eläkkeen määrästä oli annettu ratkaisu. Tällöinkään asia ei olisi kuulunut yleisen tuomioistuimen toimivaltaan.

Perintöoikeudellisia asemia koskevassa ratkaisussa KKO 2015:92 oikeus totesi kantajalla olevan lähtökohtaisesti kanneoikeus, riittävä oikeussuojan tarve ja vahvistusintressi asemaansa koskevan vahvistuskanteen ajamiselle. Kyseisessä tilanteessa kanteen hyväksyminen olisi kuitenkin edellyttänyt perittävän isyyden vahvistamista. Kantajalla ei ollut kanneoikeutta kyseisen kanteen ajamiseen, joten kanne jätettiin tutkimatta puuttuvan asiavaltuuden vuoksi. Perusteluissa KKO mainitsee erikseen oikeussuojan tarpeen ja vahvistusintressin. Kyseisen erottelun syyt eivät käy ilmi tapauksen perusteluista.⁵⁶

---

⁵⁶ Oikeussuojan tarpeella argumentointi saattaa liittyä kyseisessä tapauksessa siihen, että kanne tehtiin toimitusajan aikana. Kyseisen oikeussuhteen vahvistaminen ei kuulunut pesänjakajan toimivaltaan, joten perillisellä oli oikeudellinen tarve erilliskanteen ajamiseen.

Kanteen jättäminen tutkimatta oikeudellisen tarpeen puuttumisen vuoksi on ongelmallista oikeusturvan kannalta. Ratkaisussa KKO 2006:36 kantajalla oli oikeudellinen tarve saada ratkaisu vastaajien velvollisuudesta siirtää eräät rakennukset, kun niiden todettiin sijaitsevan kantajan tontilla rajankäyntiratkaisun tuloksena. KKO 2014:39 puolestaan käsitteli toissijaisten perillisten tarvetta ajaa testamentin moitekannetta vain leskeä, testamentin ensisijaista saajaa, vastaan. Toissijaissaaja oli lesken tytär. KKO:n mukaan pienikin mahdollisuus siitä, että lesken tytär jälkeläisineen kuolisi ennen leskeä, perusti toissijaisille perillisille kanneoikeuden. Kantaansa oikeus perusteli nimenomaisesti PL 21 §:n mukaisella oikeudella saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa. Tarpeen puuttuminen saattaisi tulla kyseeseen lähinnä tilanteessa, jossa vaatimukselle voitaisiin antaa suojaa toisessa menettelyssä. Tällainen tilanne oli käsillä tapauksessa KKO 2004:35, jossa oikeuden vähemmistö kantajien vaatimusten tulevan tutkituksi lunastusriitamenettelyssä eikä heillä siten ollut tarvetta saada niihin ratkaisua yhtiökokouksen päätösten moiteoikeudenkäynnissä. Enemmistö kuitenkin katsoi tämän tulkinnan olevan kyseisessä tapauksessa vastoin vähemmistösuojajärjestelmän tarkoitusta.

Käsittelin toimitusosituksen keskittämisperiaatteeseen liittyviä tapauksia edellä kirjallisuuskatsauksen yhteydessä. Niissä pesänjakajan toimivaltaan kuuluvaa ratkaisua koskeva erilliskanne jätetään pääsääntöisesti tutkimatta puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi.⁵⁷ Tällaiseen ratkaisuun haetaan muutosta vasta toimituksen moitteella, joten toimitus muodostaa eräänlaisen esiasteen prosessin.⁵⁸ Ratkaisussa KKO 1999:58 oikeus totesi, että esineiden omistusoikeuden ratkaiseminen kuului pesänjakajan toimivaltaan, joten sitä koskeva vaatimus jätettiin tutkimatta. Toisaalta hallinnan palautusmääräyksen antaminen ei kuulunut pesänjakajan toimivaltaan, joten tältä osin kantajalla oli oikeudellinen tarve saada asia ratkaistua. Tapauksessa KKO 2002:105 oli kyse muutoksenhausta tuomioon, jolla oikeus hylkää pesänjakajan myyntilupahakemuksen. Tapauksessa oikeus totesi, että puolisollla, jonka omaisuuteen annetaan myyntilupa, olisi oikeudellinen tarve hakea muutosta tähän ratkaisuun. Toisella puolisollla ei kuitenkaan ollut vastaavaa tarvetta luvan epäävän ratkaisun tapauksessa, vaan tällöin prosessin jatkaminen jäi yksin pesänjakajan harkintaan.

---

⁵⁷ Aiempia pesänjakajan toimivallan vaikutusta koskevia tapauksia esim. KKO 1981-II-132, KKO 1983-II-143, KKO 1987:34, KKO 1989:108, KKO 1992:21 ja KKO 1994:19

⁵⁸ Välimäki, 2003, s. 26 ja Ervo, 2011, s. 494 - 496

Yllä käsitellyt tapaukset jakautuvat selvästi keskittämisperiaateratkaisuihin ja kanteen oikea-aikaisuutta koskeviin tilanteisiin. Ensimmäisen ryhmän osalta oikeudellisen tarpeen puuttuminen on käytännössä pääsääntö, josta poikkeaminen edellyttää erityisiä syitä. Tällainen syy voi olla se, että vaatimusta ei voida ratkaista toimitusmenettelyssä. Toisaalta ilmeinen oikeussuojan tarve voi perustaa erilliskanteen myös menettelyyn kuuluvasta kysymyksestä.

Vahvistuskanteiden ennenaikaisuuden osalta KKO ilmaisi selkeän tulkintaohjeen ratkaisussaan KKO 2009:64. Ennenaikaisesta vahvistuskanteesta on kyse myös oikeussuojan tarpeen arvioinnin esimerkkeinä käytetyssä ennen perittävän kuolemaa ajettavassa perimysasemaa koskevassa kanteessa.⁵⁹ Vahvistuskanteen ennenaikaisuus on selvästi eräs puuttuvan oikeussuojan tarpeen tyyppitapaus, joka nousee myös käytännössä esiin. Tapaustyyppi ilmentää edellä käsitellyn pakkokeinoja koskevan muutoksenhaun ohella ajan kulumisen merkitystä oikeussuojan tarpeen kannalta.

Näiden erityistilanteiden ulkopuolella aineistoon ei sisälly ratkaisuita, joissa kanne olisi jätetty tutkimatta nimenomaan puuttuvan oikeussuojan tarpeen vuoksi. Oikeusturvan perusoikeus tekee tällaisen kirjoittamattomaan lakiin perustuvan ratkaisun hyvin poikkeukselliseksi, kuten KKO toteaa ratkaisussa KKO 2014:39. Perusoikeusajattelun kehittymisen myötä on ajateltavissa, että jotkin vanhat oikeussuojan tarpeen arviointiin perustuvat ratkaisut saattaisivat päätyä nykyisin toiseen lopputulokseen. Tällainen ratkaisu on esimerkiksi KKO 1987:113, jossa työntekijälle annetun varoituksen perusteettomuutta koskeva vahvistuskanne jätettiin tutkimatta, kun työsuhdetta ei irtisanottu varoituksen perusteella.

2.4 Oikeusvoima

Tuomiolla pyritään ratkaisemaan käsitellyt asiat pysyvästi tulevaisuuteen nähden. Oikeusvoimalla tarkoitetaan sitä, että tuomiolla ratkaistua kysymystä ei voida enää saattaa uudelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa, vaan tällaista kysymystä koskeva vaatimus jätetään tutkimatta. Oikeusvoima ei ole suoraan lakiin perustuva ilmiö, vaan se on kehittynyt oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa. Ilmiön tarkan ulottuvuuden rajaaminen on kuitenkin haastavaa, kuten tämän luvun tapauksista käy ilmi.⁶⁰

---

⁵⁹ Lappalainen, 2001, s. 16

⁶⁰ Lappalainen, 2001, s. 405 – 406

Kokonaisuutena laajassa tapauksessa KKO 2009:27 oikeussuojan tarve nousi esiin konkurssipesän vahingonkorvausvaatimuksen yhteydessä. Konkurssituomiolla ei ollut enää vuoden 1993 jälkeen täytäntöönpanovaikutusta konkurssin ulkopuolella, joten konkurssipesä ei olisi voinut saada vaatimiaan korvauksia perityksi velallisen uudesta varallisuudesta ilman erillistä tuomiota. Tästä syystä konkurssipesällä oli oikeudellinen tarve saada velallisen uutta omaisuutta koskeva korvausvaatimus tutkituksi. Arvioinnin perusteena toimi sama konkurssituomion täytäntöönpanovaikutuksen muutos, josta oli kyse myös edellä käsitellyssä muutoksenhakulegitimaatiota koskevassa ratkaisussa KKO 1999:103.

Oikeussuojan tarve ja oikeusvoiman ulottuvuus olivat arvioitavana myös ratkaisussa KKO 2014:101. Siinä pankki vaati rikosasian yhteydessä syytetyltä vahingonkorvausperusteella summaa, josta pankilla oli jo suoritustuomio. Kyse oli siitä, estääkö suoritustuomio vaatimuksen tutkimisen rikosperusteisena. KKO tukeutui argumentaatiossaan ulosottokaaren taustaperiaatteisiin, joilla suojataan velkojaa velallisen tahalliselta varojen kätkemiseltä. Lisäksi KKO totesi, että rikosperusteisen suoritusvelvoitteen täytäntöönpanokelpoisuus on 5 vuotta siviiliperusteista pidempi ja rikosperusteinen saatava myös estäisi velallisen pääsyn yksityishenkilön velkajärjestelyyn. Sillä miten todennäköisesti nämä muutokset tosiasiaassa parantaisivat pankin mahdollisuutta saada suoritus, ei ollut merkitystä arvioitaessa oikeussuojan tarvetta. Prosessiekonomisista syistä ei puolestaan olisi ollut järkevää, että pankin olisi tullut osoittaa rikosoikeudellinen peruste toteen erillisessä oikeudenkäynnissä vain saadakseen nämä täytäntöönpanoedut hyväkseen. Näillä perusteilla KKO totesi pankilla olevan oikeudellinen tarve saada vaatimus tutkittua myös rikosperusteisena.

Uuden konkurssihakemuksen tutkimisen edellytyksiä koskeva tapaus KKO 1999:47 poikkeaa edellisistä siinä, että tässä tapauksessa oikeussuojan tarpeen voidaan katsoa laajentaneen oikeusvoiman alaa. Tapauksessa osakeyhtiön konkurssi oli varojen vähyiden vuoksi määrätty konkurssisäännön 15 §:n 3 momentin nojalla raukeamaan. KKO totesi, että velkojien oikeus saattaa tällaisessa tilanteessa hyvinkin edellyttää uuden konkurssimenettelyn aloittamista, eikä konkurssin raukeaminen ole tällaisessa tilanteessa uuden menettelyn este. Kun velkoja ei kuitenkaan ollut esittänyt mitään perusteita arvioida tapausta uudelleen, jättivät kaikki oikeusasteet hakemuksen tutkimatta.

Tämän luvun tapauksissa oikeusvoima vaikuttaa prosessinedellytyksenä uuden kanteen käsittelyssä. Edellä muutoksenhakuintressin yhteydessä valituksen kohteen oikeusvoima oli puolestaan muutoksenhakuintressin arvioinnin lähtökohta. Oikeussuojan tarve voi siis riippua muutoksenhakutilanteesta valituksenalaisen tuomion oikeusvoimasta, mutta oikeussuojanäkökulmilla on merkitystä myös arvioitaessa oikeusvoimaa prosessinedellytyksenä. Tapaus KKO 2009:27 ilmentää tätä kaksoisvaikutusta erinomaisesti, sillä siinä konkurssituomion ulottuvuus oli sekä konkurssipesän kanteen syy että oikeussuojan tarpeen arvioinnin peruste. Muissa kahdessa tapauksessa oikeussuojan tarpeen arviointi perustuu selvästi vahvemmin tarkoituksenmukaisuusnäkökulmiin.

2.5 Kannekelpoisuus

Kanteessa vaaditun asian on kuuluttava tuomioistuimen asialliseen toimivaltaan, jotta se voitaisiin ottaa tutkittavaksi. Ensimmäinen toimivallan kriteeri on, että asiaa on voitava arvioida oikeussääntöjen mukaan. Esimerkiksi urheilusääntöihin tai yleiseen moraaliin perustuva vaatimus saatettaisiin jättää tutkimatta. Myöskään pelkän tosiasiallisen tapahtumakulun tai abstraktin oikeudellisen tulkinnan vahvistaminen ei ole mahdollista. Kanteen tulee aina koskea tietyn väitetyn tosiseikaston juridista merkitystä. Toiseksi vaatimuksen käsittelyn tulee kuulua yleisen tuomioistuimen asialliseen toimivaltaan eli kyseessä ei ole esimerkiksi vakuutus-oikeudessa, markkinaoikeudessa tai hallinto-oikeudessa ratkaistavasta asiasta.⁶¹

Tapauksessa KKO 2005:82 enemmistö totesi, että mahdollisuus saada yksityiselämää koskevan tiedon julkaiseminen käsiteltäväksi Julkisen sanan neuvoston huomautusmenettelyssä ei vähentänyt miltään osin jo tapahtuneen yksityisyyden loukkauksen johdosta syntyvää oikeussuojan tarvetta. Menettelyllä katsottiin olevan ainoastaan loukkauksia ennalta ehkäisevä vaikutus. Vähemmistö katsoi median itsevalvonnan vähentävän oikeussuojan tarvetta myös tapahtuneen loukkauksen tapauksessa. Huomautusmenettelyä ei käytetty kyseisessä tilanteessa, vaan asianomistaja oli tehnyt suoraan rikosilmoituksen uutisoinnista. Kyse olikin huomautusmenettelyn olemassaolon vaikutuksesta oikeussuojan tarpeen kannalta.

---

⁶¹ Lappalainen, 2001, s. 13 – 15

Rasitetiestä johtuvien kustannusten jakoa koskevassa ratkaisussa KKO 2014:102 oikeus puolestaan katsoi, että yksistään kustannusten perustuminen kiinteistötoimitukseen ei estänyt kustannusten jakoa koskevan asian käsittelemistä yleisessä tuomioistuimessa, kun osapuolilla oli oikeudellinen intressi saada tuomioistuimen ratkaisu asiassa. Oikeasta menettelystä oli kyse myös tapauksissa KKO 2013:19 ja KKO 2005:43. Ensimmäisessä oikeus katsoi, että riita-asian käsittelyjärjestys vastasi hallintoriitamenettelyä paremmin osapuolten oikeussuojatarpeita kunnan terveyskeskuksissa ostopalveluna suoritettavaan tutkimukseen liittyvässä riidassa, kun toimintaan ei liittynyt varsinaista julkisen vallan käyttöä. Jälkimmäisessä tapauksessa kantajien vaatima kieltomääräys oli mahdollinen vain markkinaoikeudessa. Näin ollen kantajilla ei ollut oikeudellista tarvetta saada asiassa erikseen vahvistetuksi pelkästään sitä, että vastaajat olisivat menetelleet asiassa sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain vastaisesti.

PL 21 §:n oikeusturvan perusoikeus vaikuttaa selvästi myös vaatimusten kannekelpoisuuden arvioinnissa. Eräissä tilanteissa kantajalla on niin merkittävä oikeussuojan tarve, että ilmeisetkin kannekelpoisuuden rajoitukset väistyvät. Tapauksessa KKO 1998:122 oikeus tutki kysymyksen siitä, oliko ammattiurheilija syyllistynyt doping-rikkeeseen, josta hänelle oli määrätty kilpailukielto lajiliiton toimesta. Kanteen tutkimista perusteltiin sillä, että doping-rangaistuksella on ammattiurheilijalle niin merkittäviä taloudellisia ja kunniaan liittyviä vaikutuksia, että hänellä oli oikeus saada lähinnä urheilun sääntöjen ja yhdistysautonomian piiriin kuuluva kysymys tuomioistuimen ratkaistavaksi syyllisyyskysymyksen osalta. Rangaistuksen kesto ei voinut tulla tuomioistuimen tutkittavaksi. Kirjallisuuskatsauksessa mainitussa tapauksessa KKO 2000:89 oli puolestaan kyse osakkaan oikeudesta saada korvausta suoraan ns. välillisistä vahingoista, eli osakkeen käymisestä arvottomaksi toisten osakkaiden tahallisten toimien johdosta. KKO katsoi, että osakeyhtiöoikeudellisen korvausjärjestelmän pääsäännön mukainen korvauksen vaatiminen yhtiölle ei tapauksen erityispiirteistä johtuen antaisi osakkaalle riittävää oikeussuojaa, vaan hänelle oli oikeus vaatia toisilta osakkailta vahingonkorvausta suoraan itselleen.

Kaikissa tilanteissa ilmeinen ja riittävä oikeussuojan tarvekaan ei käytännön syistä mahdollista kannekelpoisuuden laajentamista. Tapauksessa KKO 2004:62 ulosottomies oli tilittänyt varat velkojalle ennen ulosottovalitukselle varatun määräajan päättymistä. Ulosottolain 10:1 §:n mukaan ulosottovalitus voidaan tehdä tilityksen jälkeen ainoastaan tilityksen virheen johdosta. Tilitys teki ulosottovalituksen sivullisen suojan kannalta hyödyttömäksi oikeussuojakeinoksi. KKO katsoi, ettei tilanne ollut asianmukainen sivullisen oikeussuojan kannalta, mutta ulosottovalituksen tutkiminen ei ratkaisisi ongelmaa – varoja ei kuitenkaan saataisi palautettua sivulliselle ulosotto-oikeudellisin keinoin. Sivullisen oikeussuojakeinoksi jäikin mahdollisen vahingonkorvaus- tai edunpalautuskanteen ajaminen.

Aineiston kannekelpoisuuteen liittyvät ratkaisut jakautuvat oikeussuojan tarpeen perusteen osalta kahteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän tapauksissa on kyse rajanvedosta eri tuomioistuinten välillä. Näissä tapauksissa KKO näyttää omaksuneen tulkinnan, jonka mukaan kanne voidaan käsitellä yleisessä tuomioistuimessa, ellei seuraamuksen tuomitseminen aivan ilmeisesti kuulu toisen tuomioistuimen toimivaltaan. Tulkinta on omiaan ehkäisemään aiheetonta kanteiden siirtelyä tuomioistuinten välillä. Toisaalta ratkaisu KKO 2005:43 osoittaa, että selvästi toisen tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvia asioita ei voida käsitellä yleisissä tuomioistuimissa. Tapaukset rinnastuvat arvioinnin perusteen osalta edellä käsiteltyihin toimitusositustilanteisiin, sillä molemmissa on kyse menettelystä, jossa oikeussuojaa annetaan, eikä siitä, onko tarvetta ylipäättään olemassa.

Toisen tyyppin muodostavat tapaukset, joissa kannekelpoisuutta on laajennettu ilmeisen oikeussuojan tarpeen vuoksi. Doping-tapauksessa oli kyse urheilijan kunniaa sekä mahdollisuuksista jatkaa ammattinsa harjoittamista; molemmat näistä on suojattu perusoikeuksina. Osakeyhtiöoikeudellisessa tapaus koski puolestaan räikeää vähemmistönsuojan loukkausta. Myös ulosottovalituksen tapauksessa oli käsillä selvä oikeussuojan tarve, mutta ulosottovalituksella ei olisi saavutettu haettua oikeussuojaa kyseisessä tilanteessa. Aineiston ainoana ratkaisuna oikeussuojan tarvetta käytettiin kyseisessä ratkaisussa selvästi contra-argumenttina. Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa suojattava intressi oli luonteeltaan varallisuus-oikeudellinen.

3 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

PL 21 §:n 2 momentti sisältää lainsäädäntötoimeksiannon, jonka mukaan ”käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla”. Olen käsitellyt muutoksenhakuun liittyviä tapauksia edellä omana osionaan niiden suuren määrän vuoksi. Kyseiseen osioon sisältyi myös kaksi oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa ratkaisua, jotka kuuluisivat aineellisoikeudellisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin alaan. Käsittelen tässä luvussa tapauksia, joissa KKO on argumentoinut oikeussuojan tarpeella muiden menettelyllisten kysymysten kuin muutoksenhakutilanteiden yhteydessä.

3.1 Oikeudenkäyntikulut ja oikeusapu

Oikeudenkäynnistä aiheutuu kuluja sekä viranomaismaksujen että asianajo-palkkioiden ja esimerkiksi näyttökustannusten muodossa. Lähtökohtaisesti asianosainen vastaa itse omista kuluistaan, mutta jutun hävinnyt voidaan velvoittaa tietyin edellytyksin korvaamaan vastapuolen kulut OK 21 luvun mukaisesti. Kuluriski madaltaa osapuolten intressiä riidellä epävarmoista asioista ja kannustaa riitojen sopimiseen. Toisaalta liian korkeat kulut tosiasiaassa estävät oikeusturvan toteutumisen, kun osapuolilla ei ole varaa viedä aiheellisia riitoja tuomioistuimeen. Tätä epäsuhtaa pyritään tasapainottamaan valtion varoista maksettavalla oikeusavulla.⁶² Suuren käytännön merkityksen vuoksi ei ole yllättävää, että aineistoon sisältyy useampi ratkaisu, jossa oikeussuojan tarpeeseen on viitattu kuluvastuun jakautumisen yhteydessä.

Tapauksessa KKO 2002:85 poliisi oli rikosasian esitutkinnan yhteydessä takavarikoinut asianajajan kovalevyn tekemällä siitä kopion. Samalla poliisi oli tullut kopioineeksi eräiden asianajajan asiakkaiden asiakassuhteen hoitoon liittyviä asiakirjoja. Kun nämä asiakirjat eivät liittyneet tutkittavana olevaan rikokseen, ei takavarikolle ollut perustetta. Asiakkailta oli oikeudellinen tarve saada takavarikon laajuus tuomioistuimen tutkittavaksi. Nimenomaisen säännöksen puutteesta huolimatta heidän asemansa rinnastettiin rikosasian vastaajaan ja heillä katsottiin olevan oikeus saada korvaus kuluistaan valtion varoista.

---

⁶² Jokela, 2002, s. 72

Myös ratkaisu KKO 2012:34 koski valtion korvausvastuuta pakkokeinojen sivullisensuojan yhteydessä. Ulosottomies oli ulosmitannut poliisin hallussa olevan moottoripyörän erään yrittäjän eläkemaksuveloista. Myöhemmin kävi ilmi, että yrittäjä ei omistanut moottoripyörää eli ulosmittauksessa saattoi olla virhe. Samalla oli kuitenkin myös selvinnyt, että eläkeyhtiöllä ei ollutkaan kyseistä saatavaa ja ulosotto peruutettiin. Tämän jälkeen prosessissa oli kyse valtion velvollisuudesta korvata valittajan oikeudenkäyntikulut ulosottokaaren 11 luvun 20 §:n 2 momentin perusteella. Enemmistö katsoi, että korvausvelvollisuus syntyi vain silloin, kun ulosottovalitus hyväksytään. Eri mieltä olleen esittelijän näkemyksen mukaan valittajan oikeudellinen tarve saada ratkaisu ulosmittaustoimen oikeellisuudesta ei ollut kuitenkaan lakannut ja ulosottohakemuksen peruutus tuli tässä tapauksessa rinnastaa valituksen hyväksymiseen. Kantaansa esittelijä perusteli sillä, että ulosottovalitus on oikeussuojakeinon ohella myös ulosoton oikeellisuuden kontrollointia.⁶³

Oikeusapu on edellä todetulla tavalla osa kuluvastuun jakautumista ja tasapainottaa osaltaan lainkäytön reaalisia kustannuksia ja oikeusvaltion perusteisiin kuuluvaa oikeusturvan tavoitetta. Oikeusapua koskevassa teknisluonteisessa tulkinnassa KKO 2002:10 oikeus totesi, että maksuttoman oikeudenkäynnin saaneen asianosaisen nimeämille todistajille korvataan kustannukset valtion varoista. Prosessuaalisista syistä asianosaisella oli oikeudellinen tarve nimetä myös vastapuolen nimeämät todistajat hovioikeudessa, joten näistä aiheutuvia kuluja ei olisi tullut määrätä osaksikaan hänen maksettavakseen. Tapauksessa KKO 2003:22 enemmistö ja vähemmistö olivat eri mieltä siitä miten laajasti oikeusaputoimisto voi arvioida hakijan vaatimusten menestymismahdollisuuksia oikeusapupäätöstä tehtäessä. Enemmistö katsoi mahdollisuuksien olevan hyvin rajatut. Vähemmistö puolestaan katsoi, että hakijan oikeussuojan tarve on turvattu mahdollisuudella hakea muutosta oikeusapuratkaisuun, joten toimistolla olisi ollut valta arvioida myös vaatimusten menestymismahdollisuuksia.

---

⁶³ Ulosoton oikeellisuuden kontrollia käytettiin perusteena myös edellisen luvun tapauksessa KKO 2004:62. Kummassakaan tapauksessa enemmistö ei kuitenkaan pitänyt tätä viranomaisen toiminnan kontrollifunktiota keskeisenä perusteena oikeudenkäynnille.

Käsitellyt tapaukset eivät muodosta oikeussuojan tarpeen kannalta yhtenäistä ryhmää. Sen sijaan niissä toistuvat aiemmin käsitellyt teemat, kuten tapausten analoginen vertailu oikeussuojan tarpeen perusteella ja muutoksenhaku oikeussuojan tarpeen tyydytyskeinona. Ensimmäistä KKO käytti perusteluna ratkaisussa KKO 1997:52 ja jälkimmäinen on puolestaan tärkeä osa toimitusmenettelyn keskittämisen järjestelmää.

3.2 Ajan kulumisen merkitys

Oikeudenkäynnit eivät ole nopeita prosesseja ja toisinaan voitollinenkin tulos voi käydä asianosaiselle tosiasiaassa merkityksettömäksi ajan kulumisen vuoksi. Tätä kuvaa sanonta ”justice delayed, justice denied”.⁶⁴ Tässä luvussa käsittelen tapaukset, joissa prosessin aikana herää kysymys prosessin ulkoisten seikkojen vaikutuksesta itse prosessin mielekkyyteen. Tällainen ratkaisu on myös edellisessä luvussa käsitelty tapaus KKO 2012:34, jossa ulosottovalituksen käsittely ja siten oikeus kulujen korvaamiseen raukesivat ulosottohakemuksen peruutuksen johdosta.

Tapauksessa KKO 2014:49 oli kyse oikeudesta luovuttaa asuinhuoneisto tilapäisesti toisen käyttöön päävuokralaisen ollessa estynyt käyttämään asuntoa. Vuokralainen oli tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vuokranantaja ja alemmat tuomioistuimet eivät katsoneet syyn rinnastuvan asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 18 §:n 1 momentin tilanteisiin, joissa ”vuokralainen saa enintään kahdeksi vuodeksi luovuttaa koko asuinhuoneiston toisen käytettäväksi, jos vuokralainen työnsä, opintojensa, sairauden tai muun sellaisen syyn takia oleskelee toisella paikkakunnalla eikä vuokranantajalla ole perusteltua syytä vastustaa luovutusta”. KKO:ssa oli pääasian ohella kyse siitä, onko vuokralaisella enää oikeussuojan tarvetta asiassa, kun aiottu vuokra-aika oli jo kulunut kokonaan ja hän oli luopunut asunnosta. Tuomioistuin katsoi muun ohella, että perustarpeisiin kuuluva asumisen suoja on niin tärkeä intressi, että vuokralaisella oli tarve saada valituksensa tutkituksi myös muuttuneessa tilanteessa. Pääasian osalta KKO katsoi vankilassaolon rinnastuvan asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 18 §:n 1 momentin tilanteisiin. Tapauksessa oli käsillä oikeussuojan ohella myös ilmeinen prejudikaatti-peruste.

---

⁶⁴ Virolainen, 2006, s. 568

Edellisen perusoikeussävytteisen ratkaisun vastapainona aineistoon sisältyvät insolvenssiprosessuaaliset tapaukset KKO 2015:2 ja KKO 2015:3, joissa oli kyse muutoksenhausta saneerausohjelmaehdotuksen vahvistavaan päätökseen. Pääasiassa oli kyse omaisuuteen sovellettavasta arvostusmenetelmästä. Saneerausvelallinen ajautui kuitenkin konkurssiin prosessin aikana, joten KKO:ssa oli kyse myös siitä, oliko valittajalla oikeudellista tarvetta saada ratkaisu asiassa ohjelman rauettua. Kaikki osapuolet katsoivat asiaratkaisun olevan tilanteessa tärkeä ohjelman raukeamisesta huolimatta; eroa oli vain siinä minkä sisältöistä ratkaisua eri osapuolet hakivat. KKO totesi, että ohjelman raukeamisesta huolimatta sillä saattoi olla merkitystä ohjelman nojalla tehtyjen suoritusten pysyvyyteen konkurssissa, joten valitus tutkimiseen oli oikeudellinen tarve. Pesänhoitaja ja kaikki asianosaiset rahoituslaitokset työskentelivät kyseisten asioiden parissa ammatikseen, joten tulkinnan selkeyttämällä oli heille kyseisestä asiasta itsenäistä merkitystä.

Tässä käsiteltyjä tapauksia yhdistää selkeä prejudikaattiluonne – pääasian ratkaisulla on ilmeistä oikeudellista merkitystä myös muissa vastaavissa tilanteissa. Ainakin jälkimmäisessä tapauksessa oikeus on selvästi antanut merkitystä myös sille, että kaikki asianosaiset katsoivat ratkaisun olevan relevantti muuttuneesta tilanteesta huolimatta. Tapausten perusteella ei voida vetää sellaista johtopäätöstä, että tapauskohtainen oikeussuojan tarve olisi yksistään riittävä peruste kanteen tutkimiseen tällaisessa tilanteessa. Keskeytynyttä ulosottoa koskeva ratkaisu KKO 2012:34 puhuu suoraan tällaista tulkintaa vastaan. Kyseisen ratkaisun perusteella myöskään viranomaistoiminnan kontrollointitavoite ei ole yksistään riittävä peruste käsitellä valitusta prosessinulkoisen muutoksen jälkeen.

3.3 Ensisijaisen vaatimuksen hyväksyminen

Aineiston tapauksissa KKO 2006:12, KKO 2008:63 ja KKO 2010:12 oikeus on todennut, että asian ratkettua ensisijaisella tai vaihtoehtoisella perusteella kantajalla ei ole enää oikeudellista tarvetta saada lausuntoa muista vaatimuksistaan. Fraasi on vakiomuotoinen. Vaihtoehtoisten vaatimusten ja perusteiden raukeamista ei ole juuri käsitelty oikeuskirjallisuudessa, mutta arkijärjellä ajateltuna ilmiö vaikuttaisi liittyvän prosessin tarkoituksenmukaiseen toteutukseen.

3.4 Suullinen käsittely hovioikeudessa

Käräjäoikeudesta poiketen hovioikeus ratkaisee OK 26:12 §:n mukaan asiat lähtökohtaisesti kirjallisen materiaalin perusteella. OK 26:14 §:n mukaan suullinen pääkäsittely on kuitenkin järjestettävä asianosaisten vaatimuksesta, jos asiassa on arvioitava käräjäoikeudessa esitetyn suullisen todistelun uskottavuutta, eikä pääkäsittely ole asian laadun ja merkityksen johdosta selvästi tarpeeton. Ratkaisuisia KKO 2012:43 ja KKO 2014:74 oikeus totesi, että pääkäsittelyjärjestelmän tarkoitus on turvata monipuolisesti ja joustavasti asianosaisten oikeussuojan tarvetta. Muotoilu tulee suoraan hallituksen esityksen HE 105/2009 sivulta 37, eli kyse on järjestelmän tarkoitettuun tavoitteeseen vetoamisesta. KKO vetosi molempien tapauksien perusteluissaan myös muuten laajasti kyseisen hallituksen esityksen perusteluihin. Molemmissa tapauksissa pääkäsittely olisi tullut toimittaa. Tapaukset poikkeavat aiemmin käsitellyistä siinä suhteessa, että näissä tilanteissa lain esityöt nimenomaisesti kehottavat tulkitsemaan tilannetta oikeussuojan tarpeen tehokkaan toteutumisen kannalta.

3.5 Preklusio

Preklusiolla tarkoitetaan sanktioluontoista seurausta, jonka johdosta asianosainen menettää mahdollisuuden esittää vaatimuksia tai vedota uusiin seikkoihin. Preklusiotilanteet voidaan jakaa prosessuaaliseen ja aineelliseen preklusioon, joista ensimmäinen koskee mahdollisuutta esittää väite tietyssä oikeudenkäynnissä kun jälkimmäinen puolestaan johtaa koko vaatimuksen hylkäämiseen. Prosessuaalisen preklusion tarkoituksena on varmistaa oikeudenkäynnin keskitetty läpivienti ja turvata vastapuolen mahdollisuus ottaa kantaa esitettyyn aineistoon. Aineellinen preklusio puolestaan tähtää oikeustilan ennakoitavuuteen rajoittamalla mahdollisuutta riitauttaa asia liian myöhään. Oikeuselämän ja prosessin tehostaminen määräaikojen avulla luo kuitenkin riskin siitä, että aineellinen oikeudenmukaisuus ei toteudu vaatimusten tai aineiston prekludoitumisen vuoksi. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun asianosainen ei ole tiennyt määräajan kulumisesta.⁶⁵

Tapauksessa KKO 2011:7 oli kyse tavaramerkkilain 10 a §:n 2 momentissa säädetyn erityisen reklamointimahdollisuuden aineellisesta määräajasta. Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan tavaramerkin haltijan tuli

---

⁶⁵ Leppänen, 1998, s. 300 – 302 ja Havansi, 2004, s. 11 – 14

vastustaa rinnakkaistuojan ilmoittamaa pakkaustapaa lähtökohtaisesti 15 työpäivän aikana rinnakkaismaahantuojan ilmoituksesta. Tässä tapauksessa tavaramerkin haltija oli vastustanut pakkaustapaa vasta 77 työpäivää ilmoituksen jälkeen. KKO katsoi tavaramerkin haltijan menettäneen oikeuden kieltää kyseisten myyntipakkausten levittäminen, kun tämä ei esittänyt päteviä syitä ilmoituksen myöhästymiselle.

Tapauksessa KKO 2015:30 oli puolestaan kyse prosessuaalisesta preklusiosta erityisen puhevaltasäätelyn tilanteessa. Asianajajaliiton valvontalautakunta oli antanut asianajajalle varoituksen, josta tämä oli valittanut Helsingin hovioikeuteen. HO oli kumonnut valvontalautakunnan ratkaisun ja poistanut varoituksen. Oikeuskansleri vaati KKO:ssa HO:n päätöksen muuttamista. Asianajaja oli tuonut esiin, että oikeuskansleri vetosi vaatimuksessaan seikkoihin, joita ei käsitelty alemmissa oikeusasteissa. Tältä osin KKO katsoi, että oikeuskanslerin oikeudellinen tarve muutoksenhakuun on syntynyt vasta hovioikeuden päätöksestä kumota valvontalautakunnan ratkaisu, joten oikeuskanslerilla oli oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettu pätevä syy esittää vaatimuksensa perusteet vasta korkeimmassa oikeudessa.

Reklamointitapauksessa oikeussuojan tarpeen harkinta liittyi mahdollisuuteen esittää hyväksyttäviä syitä kiello-oikeuden käytön viivästykselle. Määräaikojen kulumisen voidaan katsoa luovan vastapuolelle odotuksen oikeustilan pysyvyydestä ja mahdollistavan toiminnan jatkamisen näistä lähtökohdista. Vastapuolen odotuksen voidaan katsoa olevan sitä suurempi, mitä pidempi aika määräajan ylittymisestä on kulunut. Odotuksen rikkomiselta on järkevää edellyttää painavia vastasyitä eli kyse on vastapuolen luottamuksen suojan ja väitteen esittäjän oikeussuojan tarpeen punninnasta.⁶⁶ Oikeuskanslerin puhevaltaa koskevassa tapauksessa asianajajalle ei taas voinut syntyä kovin merkittävää odotusta oikeustilan vakiintumisesta, joten oikeuskanslerin muutoksenhaun kieltäminen olisi lähinnä tarjonnut hänelle prosessuaalisen keinon välttää pääasian aineellista käsittelyä.

---

⁶⁶ Havansi, 2004, s. 357

4 Oikeussuojan tarve aineellisen oikeuden tulkinnassa

Aineistoon sisältyy myös joukko tapauksia, joissa KKO on viitannut oikeussuojan tarpeeseen ratkaistessaan puhtaasti aineellisoikeudellista kysymystä. Tällaisia ovat kaksi velvoitteen lakkaamiseen liittyvää ratkaisua, joista ensimmäisenä käsittelen tapausta KKO 2007:43. Konkurssiin menneen yhtiön omavelkainen takaaja vastusti häneen kohdistettua konkurssihakemusta sillä perusteella, että takaussaatava oli lakannut, kun päävelan vanhentumista ei katkaistu yhtiön konkurssiin asettamisen jälkeen. KKO katsoi, että asiasta ei ollut nimenomaista säännöstä, mutta takauksen tarkoitus oli turvata velkojan saatava juuri päävelallisen maksukyvyttömyyden tilanteessa. Velkojalla ei ollut oikeudellista tarvetta katkaista päävelan vanhentumista enää konkurssin raukeamisen jälkeen. Näillä perusteilla takaus ei vanhentunut päävelan mukana.

Ratkaisussa KKO 2003:54 oikeudellinen tarve liittyi välittömästi takaisinsaanti-hakemuksen tutkimisen edellytyksiin. Tapauksen oikeuskysymys kuitenkin oli, lakkauttaako maksu saatavan myös silloin, kun maksu on tehty vain ulosmitatun kiinteistön realisoinnin estämiseksi. A:ta vastaan oli annettu yksipuolinen velkomustuomio, jonka perusteella ulosottomies oli ulosmitannut kiinteistön. A haki takaisinsaantia, mutta käräjäoikeus ja hovioikeus jättivät hakemuksen tutkimatta, sillä A:n katsottiin tunnustaneen velan maksamalla sen. KKO:n mukaan A:n ei voitu katsoa myöntäneen velkaa maksulla, koska hän oli maksanut laskun vain kiinteistön realisoinnin välttääkseen. Näin ollen A:lla oli oikeudellinen tarve saada takaisinsaantihakemus tutkittavaksi maksusta huolimatta.

Tapaus KKO 2001:103 koskee puolestaan osituksen ineksistenssiä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että perinnönjako ja omaisuuden ositus saavuttavat lainvoiman moiteajan umpeutumisen jälkeen. Esimerkiksi Ruotsista poiketen Suomessa pesänhoitajan tekemään ositukseen ei ole mahdollista hakea muutosta ylimääräisten muutoksenhakekeinojen avulla. Tätä oikeusturva-aukkoa paikkaamaan on kehitetty oppi pesänjaon ja osituksen ineksistenssistä, jonka mukaan vakavasta puutteesta kärsivä jako tai ositus ei tule ollenkaan lainvoimaiseksi.⁶⁷ Kyseisessä tapauksessa puoliso vaati osituksen kohtuullistamista sillä perusteella, että toimitusositus ja siten tasingon maksuvelvoite perustuivat asunnon arvon osalta

---

⁶⁷ Kangas, 2002, s. 273 – 274

osapuolten väliseen sopimukseen. KKO totesi, että osituksen perusteena oleva sopimus ja siten koko ositus voi jäädä vaille lainvoimaa, jos siihen sisältyy olennainen virhe tai väärinkäytös. Tilanne rinnastuu oikeussuojan tarpeen kannalta siihen, että puoliso salaisi omaisuuttaan osituksessa.

Oikeustoimilain pätemättömyysperusteista oli kyse myös tapauksessa KKO 2015:62, jossa oikeus vertaili oikeustoimilain 31 §:n mukaisen esinekiskonnan alaa rikosoikeudellisen rikoslain 36 luvun 6 §:n mukaiseen kiskontarikokseen. KKO totesi, että esinekiskonnan ala oli säädetty laajaksi, sillä myös lahjan antaja saattoi olla eräissä tilanteissa oikeussuojan tarpeessa. Esimerkkinä tällaisesta mahdollisuudesta oikeus käytti tapausta, jossa joku on tehnyt toiselle palveluksen ja vaatii sen johdosta itselleen kohtuuttoman arvokkaita vastalahjoja. Kiskontarikoksen tunnusmerkistö ei sen sijaan kattanut vastikkeettomia oikeustoimia. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi tunnusmerkistöä ei tullut myöskään tulkita laajentavasti.

Viimeisen tapauksen, KKO 1998:49, vähemmistön perustelut sisältävät erinomaisen esimerkin oikeussuojan tarpeesta tapausten analogisen vertaamisen keinona. Velkakirjalakiin ei sisältynyt silloisen kuluttajansuojalain 7 luvun 13 §:n mukaista säännöstä, jonka taustalla oli kuluttajan korostunut oikeussuojan tarve. Vähemmistö katsoi, että vastaavaa periaatetta ei tulisi soveltaa elinkeinonharjoittajien väliseen luotonantoon. Velallisen oikeussuojan tarpeeseen liittyvät näkökohdat eivät edellytä, että velallisella tulisi olla velkakirjalain 27 §:n väiteoikeuden lisäksi oikeus esittää siirtäjän sopimusrikkomukseen perustuvia vaatimuksia siirtäjän ohella myös siirronsaajaan nähden. Enemmistö oli tästä kuitenkin eri mieltä.

Kahdessa tapauksessa oikeussuojan tarve ilmeni analogisen vertauksen yhteydessä ja kolmessa tapauksista tarvetta arvioitiin puolestaan lain tai oikeudenalan tavoitteiden kautta. Molemmat perusteet ovat esiintyneet tutkimuksessa aiemmin, eivätkä tässä käsiteltyt tapaukset tuo erityisiä uusia näkökulmia näihin arviointiperusteisiin. Seuraavaksi kokoon analyysin havainnot yhteen ja teen päätelmät oikeussuojan tarpeesta KKO:n viimeaikaisen ratkaisukäytännön valossa.

5 Oikeussuojan tarpeen yleisiä piirteitä

Edellisissä luvuissa olen käsitellyt kaikki aineiston tapaukset ratkaistavan oikeuskysymyksen mukaisessa järjestyksessä. Tarkastelun yhteydessä olen myös nostanut esiin joitakin toistuvia teemoja. Tässä luvussa analysoin edelleen tapausten välisiä yhteyksiä ja muodostan kokoavia päätelmiä oikeussuojan tarpeella argumentoinnista.

5.1 Tulkinnanvaraiset tilanteet

Aineiston tapausten pääasiat edustavat laajasti rikos- ja siviilioikeuden aloja. Useimmin oikeussuojan tarpeen punninta nousi esiin rikos-, insolvenssi- sekä perhe- ja perintöoikeudellisten pääasioiden yhteydessä.⁶⁸ Valtaosassa aineiston tapauksista oikeussuojan tarpeella argumentointi liittyi kuitenkin prosessuaalisen oikeuskysymyksen ratkaisemiseen.⁶⁹ Nämä oikeuskysymykset jakautuvat edelleen kolmeen ryhmään – muutoksenhakuun, prosessinedellytysten selvittämiseen ja menettelykysymyksiin. Aineistoon sisältyy myös viisi tapausta, joissa KKO argumentoi oikeussuojan tarpeella selkeästi aineellisoikeudellisen oikeuskysymyksen yhteydessä. Kvantifioinnin perusteella voidaan todeta oikeussuojan tarpeen arvioinnin olevan pääosin prosessuaalinen ilmiö.

Monissa tapauksissa oikeussuojan tarve ilmenee pyrittäessä sopeuttamaan keskeneräistä prosessia muuttuneisiin olosuhteisiin. Tapauksissa KKO 2014:49, KKO 2015:2 ja KKO 2015:3 asianosaisilla todettiin olevan oikeudellinen tarve saada asia ratkaistua tuomiolla, vaikka tilanne oli muuttunut ajan kulumisen ja prosessinulkoisten seikkojen vuoksi. Valtion korvausvastuuta koskevassa ratkaisussa KKO 2012:34 prosessia ei puolestaan jatkettu ulosmittauksen rauettua prosessinulkoisesta syystä. Myös pakon käytön päättymisen näyttäisi johtavan eräiden pakkokeinojen kohdalla de minimis -harkintaan pakkokeinon käyttöä koskevassa muutoksenhaussa.

---

⁶⁸ 15 tapauksessa pääasia oli rikosoikeudellinen, 14 tapauksessa insolvenssi- tai pakkotäytäntöönpanoliitännäinen, 13 perhe- ja jäämistöoikeudellinen ja 4 tapauksessa yhtiöoikeudellinen. Lisäksi sopimus- kiinteistö- ja vakuutus oikeudellisia tapauksia oli 3 kutakin. Immateriaali-, työ- ja asianajo-oikeudellisia tapauksia oli puolestaan 2 kutakin. Näiden lisäksi 6 tapausta liittyi yksittäisiin yksityisoikeuden aloihin. Lista ei sisällä kolmea ensisijaisen vaatimuksen hyväksymistä koskevaa ratkaisua.

⁶⁹ Viitataan jatkossa ratkaistavalla oikeuskysymyksellä kysymykseen, jonka yhteydessä argumentti esitettiin.

Ajan kulumisen ohella oikeussuojan tarpeen arviointi liittyy usein kysymykseen puhevallasta eli oikeudesta osallistua oikeudenkäyntiin ja tehdä itsenäisiä prosessitoimia. Tähän ryhmään kuuluvat väliintulointressitapaukset sekä saneerausohjelman valvojan ja pesänselvittäjän asiavaltuutta koskevat ratkaisut KKO 1998:139 ja KKO 2005:37. Näissä tapauksissa on kyse siitä, annetaanko vaatimukselle oikeussuojaa kyseisessä menettelyssä, vai tulisiko turvaa hakea muulla tavalla. Tätä kautta tapaukset rinnastuvat purkuintressiin, joka on käsillä vain silloin, kun purettavan ratkaisun oikeusvoima estää uuden vaatimuksen käsittelyn.

Ajallisten-, henkilöllisten- ja menettelyn valintakysymysten lisäksi aineistosta on havaittavissa tapauksia, joissa oikeussuojan tarveharkinta liittyy vakaviin oikeudellisen intressin loukkauksiin. Tällaisia tapauksia ovat ainakin urheilijan oikeussuojaa koskeva KKO 1998:122, loukatun vähemmistöosakkeenomistajan suojaan liittyvä KKO 2000:89 ja pakkokeinolla verinäytteen antamiseen velvoitetun muutoksenhakuoikeutta käsittelevä KKO 1999:50.

Lähes kaikissa tapauksissa ratkaistava oikeuskysymys on selvästi tulkinnanvarainen ja kolmasosa ratkaisuista on tehty äänestyksen jälkeen. Yhdessäkään tapauksessa argumenttia ei ole käytetty näyttökysymyksen yhteydessä. Nämä havainnot eivät ole yllättäviä, sillä KKO:n ennakkopäätöksiä annetaan lähtökohtaisesti haastaviin oikeuskysymyksiin, joten yksinkertaiset tulkintatilanteet ja näyttökysymykset karsiutuvat jo valituslupavaiheessa. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin eräitä tapaustyyppisiä, joissa oikeustila on selvästi täsmentynyt KKO:n ratkaisuiden johdosta.

5.2 Lainsäätäjän työn jatkamista

Kirjallisuuskatsauksessa käsitelin KKO:n roolia lainsäätäjän työn jatkajana. Tämä oikeutta kehittävä toiminta ilmenee selvästi useista aineiston tapaustyypeistä. Keskittämisperiaatteeseen liittyvissä tapauksissa KKO 1999:58 ja KKO 2002:105. pääperiaatteena voidaan pitää toimitusmenettelyssä ratkaistavien kysymysten keskittämistä pesänjakajan ratkaistavaksi. Asianosaisella ei ole pääsääntöisesti oikeudellista tarvetta saada menettelyyn kuuluvaa asiaa tuomioistuimen tutkittavaksi ennen menettelyn päättymistä. Tapaus KKO 2002:105 kuitenkin osoittaa, että ilmeinen oikeussuojan tarve voi joissain tilanteissa perustaa menettelyyn kuuluvan kysymyksen erilliskäsittelyyn. Koko keskittämisperiaate on esimerkki KKO:n ratkaisukäytännöllä

luomasta prosessuaalisesta järjestelmästä. Keskittämisyjärjestelmän tavoitteena on käsitellä pääosa näistä perhevarallisuus oikeudellisista riidoista tuomioistuinten ulkopuolella.⁷⁰

Vastaavaa kehityskulkua voidaan havaita vahvistuskanteen ennen aikaisuutta arvioivissa ratkaisussa KKO 2001:67 ja KKO 2009:64. KKO on näissä ratkaisussa omaksunut tulkinnan, jonka mukaan kannetta ei tule hylätä ennen aikaisena, jos se perustuu suoritusvelvoitteelle, jonka perusteella kantajaa vastaan on jo esitetty oikeudellisia vaatimuksia. Jälkimmäisessä tapauksessa tulkinta on muotoiltu sääntömuotoiseksi oikeusohjeeksi. Voidaankin olettaa, että oikeustilan selkeydyttyä näiden tapausten perustelu ei enää edellytä oikeussuojan tarpeella argumentointia.

Kyseiset kehityskulut ilmentävät KKO:n tehtävää lainsäätäjän työn jatkajana. Aina lainsäätäjä ei kuitenkaan jätä kysymystä oikeussuojan tarpeen toteutustavasta oikeuskäytännön varaan. Osakeyhtiön vähemmistöomistajan oikeussuojan tarve nousi vahvasti esiin VOYL:n aikaisessa ratkaisussa KKO 2000:89. OYL:ssa kyseinen tulkintamahdollisuus poistettiin. Sen tilalle säädettiin OYL 23:2 §, joka on ainoa lain säännös, jossa oikeussuojan tarve on nimenomaisesti mainittu avoimena arviointikriteerinä. Aineisto ei sisällä tähän pykälään liittyviä tapauksia. Tapauksessa KKO 2015:97 purkuhakemuksen käsittelyä puolestaan lykättiin odottamaan uuden lain voimaantuloa. Uusi laki teki tuomionpurun tarpeettomaksi.

Oikeussuojan tarve vaikuttaisi tällä perusteella olevan uuden oikeudellisen tilanteen varhainen argumentti, joka viestii tarvetta täsmentää oikeustilaa joko lainsäädännöllä tai oikeuskäytännöllä. Oikeustilan selkeytyessä tuomioistuimella on käytössään ennakkotapauksia tai uusi laki, jonka avulla tapaus voidaan ratkaista ilman nimenomaista oikeussuojan tarpeella argumentointia. Argumentin esiintymistilanteiden läpikäynnin jälkeen siirryn seuraavissa luvuissa tarkastelemaan oikeussuojan tarpeen arvioinnin perusteita.

---

⁷⁰ Ervo, 2011, s. 495

5.3 Tarkoituksenmukaista oikeudenmukaisuutta

Mahdollisuus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti ovat perusoikeuksia. Tuomioistuinjärjestelmän ylläpito aiheuttaa kuitenkin kustannuksia valtiolle ja oikeudenkäynnit ovat kalliita myös asianosaisille. Tästä syystä on järkevää, että prosessi pyritään järjestämään mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi. Tarkoituksenmukaisuus tiivistyy pyrkimykseksi varmistaa ratkaisuiden oikeellisuus mahdollisimman nopealla ja edullisella menettelyllä. Tätä tavoitetta voidaan pitää ainakin siviiliprosessioikeuden ylimpänä periaatteena.⁷¹

Aineiston valossa puuttuva oikeussuojan tarve ei useimmiten tarkoita absoluuttista intressin puuttumista, vaan sitä, että intressille annetaan suojaa tuomioistuimessa myöhemmin tai erillisessä menettelyssä. Kaikki toimitusmenettelyn keskittämisperiaatteeseen liittyvät ratkaisut kuuluvat tähän ryhmään, sillä pesänjaon tai osituksen lopputulos on aina riitautettavissa moitekanteella menettelyn päättymisen jälkeen. Tapauksessa KKO 2005:82 oikeus totesi, että median itsesääntelyjärjestelmän ei voida katsoa tarjoavan oikeussuojaa jo tapahtuneen yksityisyyden loukkauksen tilanteessa, joten mahdollisuus sen käyttämiseen ei vähennä oikeussuojan tarvetta. Ulosottovalitusta koskevassa tapauksessa KKO 2004:62 valittaja ei puolestaan olisi voinut saada varoja palautettua niiden edelleentilityksen vuoksi, joten hänen täytyi turvautua muihin keinoihin oikeussuojan saamiseksi.

Oikeussuojan tarve toimii prosessimahdollisuuksia avaavana poikkeamisperusteena useissa tapauksissa. Tällaisia ovat

- legaatinsaajan kanneoikeutta koskevassa ratkaisu KKO 1997:52,
- osakkeenomistajien väliintulo-oikeus tapauksessa KKO 1995:213,
- mahdollisuus poiketa toimitusmenettelyn keskittämisperiaatteesta ratkaisussa KKO 2002:105,
- velvoitteen lakkaamista koskeva tapaus KKO 2003:54,
- työnantajan oikeus hakea muutosta tapaturmavakuutusyhtiön päätökseen tapauksessa KKO 2001:112,
- saneerausohjelman valvojan asiavaltuus ratkaisussa KKO 2005:37,

---

⁷¹ esim. Virolainen, 1995, s. 110 – 112, Leppänen, 1998, s. 46 – 47 ja Jokela, 2005, s. 69

- oikeuskanslerin mahdollisuus esittää uusia seikkoja tapauksessa KKO 2015:30 ja
- oikeus hakea muutosta tuomion perusteluihin tapauksessa KKO 1982-II-17 (vrt. KKO 1996:129).

Kaikissa näissä tilanteissa poikkeamisen tekemättä jättäminen olisi vaarantanut asianosaisten oikeussuojan, sillä heidän olisi ollut vaikeata tai mahdotonta saada vaatimustaan selvitettyksi tai täytäntöön pannuksi muussa menettelyssä. Aineiston selkeimpänä tällaisena tapauksena voidaan pitää urheilijan doping-päätöstä koskevaa valitusmahdollisuutta ratkaisussa KKO 1998:122. Siinä ilmeinen ja riittävä oikeussuojan tarve mahdollisti tuomioistuimen asiallisen toimivallan laajentamisen pääsääntöisesti yhdistysautonomian piiriin kuuluvaan kysymykseen.

Edellä käsitellystä poiketen aineistoon sisältyy kuitenkin myös tapauksia, joissa absoluuttinen oikeudellisen intressin puuttuminen johtaa prosessia rajoittaviin ratkaisuihin. Tällainen tapaus on esimerkiksi uutta konkurssihakemusta koskeva ratkaisu KKO 1999:47. Laista ei johtunut varsinaista estettä uuden hakemuksen tutkimiselle. Kun hakija ei kuitenkaan esittänyt mitään perustetta sille, että tapausta tulisi arvioida toisin kuin edellisen konkurssihakemuksen yhteydessä, ei hakemusta tutkittu. Isyysasiassa KKO 2015:59 isäksi itseään väittävän miehen halu saada biologinen isyytensä vahvistettua ei puolestaan luonut tälle muutoksenhaku-legitimaatiota, kun kysymystä tuli arvioida lapsen edun kannalta.

Yleisellä tasolla tällaisia poikkeamisia voidaan hahmottaa esimerkiksi Matti Ilmari Niemen presumptiivisen lakipositivismin kautta. Niemen mukaan tavanomaisesta poikkeava ratkaisu on aina mahdollinen, jos sille on riittävä syy ja oikeudellisen tradition mukaiset edellytykset. Useimmiten poikkeava ratkaisu on myös oikeutettavissa lain sanamuodon tai perusoikeusargumentaation avulla. Kysymys on lähinnä siitä, mille tasolle tällaisen poikkeavan ratkaisun kynnys asetetaan, eli miten painavia perusteita poikkeamiselta edellytetään.⁷² Aineiston perusteella KKO vaikuttaisi käyttävän poikkeamismahdollisuutta tilanteesta riippuen joko prosessin tehostamiseen tai aineellisen oikeusvarmuuden turvaamiseen. Seuraavaksi analysoin oikeussuojan tarpeen arvioinnissa käytettyjä perusteita.

---

⁷² Niemi, 1996, s. 342

5.4 Oikeudellisen tarpeen tyydyttämistä

Aineiston tapauksissa oikeussuojan tarvetta arvioidaan usein jonkin perusoikeuden kautta. Yleisimmin arvioinnin yhteydessä viitataan PL 21 §:n oikeusturvan perusoikeuteen, joka sisältää oikeuden saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeiset periaatteet. Muita mainittuja perusoikeuksia ovat

- PL 6 §:n mukainen yhdenvertaisuus,
- PL 7 §:n oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen,
- PL 8 §:n rikosoikeudellinen laillisuusperiaate,
- PL 10 §:n yksityiselämän sekä luottamuksellisen viestin suoja,
- PL 12 §:n julkisuus ja sananvapaus,
- PL 15 §:n omaisuuden suoja,
- PL 18 §:n oikeus työhön ja
- PL 19 §:n mukainen lapsen oikeus elatukseen sekä yleinen oikeus asuntoon.

Kun otetaan huomioon KKO:n rooli lainsäätäjän työn jatkajana, on ilmeistä, että perusoikeuksien vaikutus oikeussuojan tarpeen määrittämisessä on tärkeä käytännön kanava, jolla perusoikeuksien vaikutus kanavoituu oikeusjärjestelmään.

Perusoikeuksien ohella KKO arvioi oikeussuojan tarvetta joissain tapauksissa oikeudenalan yleisten periaatteiden tai lainsäätäjän tarkoituksen kautta. Esimerkkejä ensimmäisestä ovat osakeyhtiöoikeudellista vähemmistönsuojaa koskeva ratkaisu KKO 2000:89 ja takaussitoumuksen vanhentumisen arviointi tapauksessa KKO 2007:43. Jälkimmäisiä tilanteita havainnollistavat puolestaan rangaistuslajien ankaruutta punnitseva tulkinta tapauksessa KKO 2013:18 sekä hovioikeuden pääkäsittelyä koskevat ratkaisut KKO 2012:43 ja KKO 2014:74. Tapauksissa KKO 1997:52, KKO 1998:49, KKO 2002:85 ja KKO 2004:7 oikeussuojan tarpeen arviointi perustui puolestaan osittain tilanteiden analogiselle vertaamiselle.

Reaalisen intressin suuruus tai edullisesta ratkaisusta saatavan hyödyn todennäköisyys eivät sen sijaan vaikuta olevan ratkaisevia kriteereitä oikeussuojan tarpeen syntymiselle. Tapauksissa KKO 2014:39, KKO 2014:101, KKO 2015:2 ja KKO 2015:3 reaalinen intressi oli epävarma, mutta oikeudellinen intressi oli olemassa. Tapauksessa KKO 2014:49 oli puolestaan selvä, että reaalinen intressi oli jo menetetty ajan kulumisen vuoksi, mutta prosessia jatkettiin tästä huolimatta.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että oikeussuojan tarvetta arvioidaan tapauksen kannalta relevanttien perusoikeuksien, oikeusperiaatteiden ja lainsäädännön tavoitteiden kautta. Oikeussuojan tarve voidaan todeta myös tapausten analogisella vertailulla. KKO:n tulkintakäytännössä oikeussuojan tarve ei sen sijaan riipu ainakaan yleisesti vaatimuksen euromäärästä, rangaistuksen ankaruudesta, saavutettavan hyödyn todennäköisyydestä tai muusta ratkaisun reaalisesta seurauksesta.

5.5 Oikeussuojan tarve KKO:n ratkaisukäytännön valossa

Aineiston tapauksia yhdistäviä tekijöitä analysoimalla havaitaan, että KKO argumentoi yleensä oikeussuojan tarpeella tulkinnanvaraisten prosessuaalisten oikeuskysymysten yhteydessä. Todettuun oikeussuojan tarpeeseen tulee vastata, mutta aina vaatimusta ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä siinä menettelyssä, jossa se on esitetty. Tällöin vaatimus voidaan jättää tutkimatta ja ohjata asianosainen oikeaan menettelyyn. Vaatimuksen esittäjän oikeussuojan tarpeen tunnistaminen ja arviointi on tuomioistuimen kannalta tärkeää, kun se etsii tarkoituksenmukaista menettelyä vaatimuksen käsittelemiselle. Valittavalta menettelyltä edellytetään, että se tyydyttää kohtuullisesti kaikkien osapuolten oikeussuojan tarpeen.

Oikeussuojan tarve määritetään tarkastelemalla ratkaistavan kysymyksen kannalta relevantteja perusoikeuksia, oikeusperiaatteita ja sääntelyn tavoitteita sekä vertaamalla tapausta mahdollisiin vastaaviin tilanteisiin. Harkinnassa ratkaisevaa on intressien nauttima oikeudellinen suoja, ei niiden taloudellinen tai muu reaalin merkittävyys. Eräissä tapauksissa oikeussuojan tarvetta koskevat tulkinnat ovat selvästi kehittyneet, eli KKO on luonut tulkinnoillaan uutta oikeutta. Perusoikeuksien vahva painottuminen intressiharkinnassa vaikuttaa tärkeältä tavalta, jolla oikeudet konkretisoituvat osaksi voimassaolevaa oikeutta lainsäädännön ohella myös lainkäytössä.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Idea tutkimukseen syntyi, kun en löytänyt tyydyttävää määritelmää KKO:n toistuvasti käyttämälle argumentille ”oikeussuojan tarve”. Perehtyessäni aiheeseen oikeuskirjallisuuden avulla totesin, että sanaparin sisällöstä on käyty vilkasta keskustelua ennen nykyisen perusoikeusjärjestelmän aikaa. Vallitseva näkökanta vaikutti olevan, että oikeussuojan tarve on ainakin määrätyissä tilanteissa vaikuttava ehdoton prosessinedellytys, jonka puuttuessa kantajan kanne tulee jättää tutkimatta. Keskustelu kuitenkin tyrehtyi Tauno Tirkkosen ajan jälkeen. Uudemmassa kirjallisuudessa oikeussuojan tarve esiintyy lähinnä erityiskysymyksiä käsittelevässä kirjallisuudessa. KKO kuitenkin jatkoi argumentin käyttöä, joten tunnistin tarpeen analysoida tarkemmin sen sisältöä oikeuskäytännön perusteella.

Päätin toteuttaa tutkimuksen teemoittelemalla ja tyypittelemällä kaikki vuosina 1995 – 2015 julkaistut KKO:n ratkaisut, joissa oikeusneuvokset argumentoivat oikeussuojan tarpeella. Muodostin teemat aineiston perusteella siten, että teeman tuli kuitenkin vastata vakiintunutta oikeudellista käsitettä. Hahmottelin teemojen pohjalta tyyppitapauksia, joiden avulla tein päätelmiä argumentin käytöstä. Aineisto on kokonaisotanta argumentin käytöstä viimeisen 20 vuoden ajalta, joten sen perusteella voidaan tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä argumentin tosiasiallisesta käytöstä. Toisaalta tarkastelu rajoittuu vain KKO:n ratkaisukäytäntöön ja koko oikeusjärjestelmän laajuuden merkityksen selvittämiseksi täytyisikin tutkia myös KHO:n ja erityistuomioistuinten ratkaisukäytäntöä. Laadulliseen tutkimukseen liittyy aina tulkinnanvaraisuutta, joten muodostetut teemat ja päätelmät ovat omia tulkintojani aineistosta.

Humen giljotiinina tunnetun periaatteen mukaan tosiseikoista ei voi johtaa normeja. Tämän päättelykiellon voidaan katsoa koskevan myös tuomioistuinnratkaisuiden kaltaisia institutionaalisia tosiseikkoja.⁷³ Oikeustapausten analyysin tuloksia ei siis tule tulkita oikeusnormeiksi, mutta niillä voidaan saada tietoa siitä, miten oikeusnormeja käytännössä sovelletaan. Tämän tutkimuksen havaintojen oikeuspositivistiseen systematisointiin keskittyvä tutkimus antaisi ilmiöstä kokonaisvaltaisemman kuvan ja mahdollistaisi myös de lege ferenda -suositusten esittämisen. Näillä huomioilla siirryn tarkastelemaan tutkimusten tulosten merkitystä.

Analysoidun KKO:n oikeuskäytännön valossa oikeussuojan tarpeella argumentointi näyttää viittaavan ensisijaisesti tarkoituksenmukaisen käsittelytavan valintaan. Oikeussuojan tarpeella argumentoidaan prosessinedellytysten selvittämisen yhteydessä, mutta perusoikeusuudistuksen jälkeisenä aikana se ei näytä vaikuttavan suoraan prosessinedellytyksenä asiavaltuuden tai oikeusvoiman tavoin. Itsenäisen vaikutuksen sijaan oikeussuojan tarve ilmenee muiden prosessinedellytysten tulkinnassa laajentaen tai supistaen niiden soveltamisalaa tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Oikeussuojan tarpeella on vastaava vaikutus myös muutoksenhakua sekä muita menettelykysymyksiä koskevien normien tulkinnassa, joten kyseessä ei ole pelkkä prosessinedellytys.

KKO vaikuttaa argumentoivan oikeussuojan tarpeella erityisesti uusien prosessuaalisten kysymysten yhteydessä. Kun tapaukstyypin asetelma on kertaalleen analysoitu, voidaan seuraavissa tapauksissa viitata aiemmin omaksuttuihin tulkintoihin. Joissain tapauksissa oikeussuojan tarve on muotoutunut joko lain esitöiden tai oikeuskäytännön johdosta oikeuskysymyksen vakiintuneeksi arviointiperusteeksi. Paras esimerkki tällaisesta kehityskulusta on toimitusmenettelyiden keskittämisperiaate. Sen mukaan pesänhoitaja ratkaisee pääsääntöisesti toimivaltaansa kuuluvat kysymykset itsenäisesti, ellei asianosaisella ole erityistä tarvetta saada menettelyyn kuuluvaa kysymystä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vakiintuneissa tapaustyypeissä voidaan havaita ratkaisukäytännön kehittyminen hermeneuttisena kehänä: Ensimmäinen tulkintaratkaisu luo perusteet sitä seuraaville ratkaisuille, joissa KKO edelleen tarkentaa tulkintaa uusissa erityistilanteissa.

---

⁷³ Niemi, 1996, s. 82 – 83

Perusoikeudet vaikuttavat ensisijassa lainsäädäntövaiheessa, mutta niillä on selvästi suuri merkitys myös silloin, kun KKO arvioi tapauksia oikeussuojan tarpeen kannalta. Tämä on ymmärrettävää, sillä KKO:n tulkinnoilla on alempia tuomioistuimia velvoittava vaikutus. KKO:n ratkaistessa uuden oikeuskysymyksen ennakkoratkaisulla tuomioistuin samalla kehittää oikeutta eli jatkaa lainsäätäjän työtä. Tuomalla tulkintaan vaikuttavat perusoikeusnäkökulmat esiin KKO varmistaa, että perusoikeudet tulevat huomioiduksi myös lainkäyttäjän luomassa oikeudessa.

Käytännön tapauksen kanssa työskentelevän lakimiehen näkökulmaan havainnot eivät tuo suuria muutoksia. Oikeussuojan tarve on edelleen viimesijainen argumentti, johon vetoaminen kannattaa lähinnä täysin uusissa tulkintatilanteissa. Käytännön lakimiehen kannattaa kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että oikeussuojan tarve ei ole pelkkä prosessinedellytys, vaan ilmeinen ja riittävä tarve vaikuttaa myös kantajan eduksi useissa prosessuaalisissa tilanteissa. Näitä yksittäisiä tulkintatilanteita on havaintojeni mukaan käsitelty kiitettävästi oikeudenalojen laajoissa perusteoksissa.

Oikeustieteen tutkija voisi puolestaan laajentaa tämän tutkimuksen tarkastelua myös KHO:n ja erityistuomioistuinten ratkaisukäytäntöön. Toinen mahdollinen jatkotutkimuksen aihe on tulosten oikeusteoreettinen jatkotyöstäminen ja integroiminen osaksi prosessioikeuden teoriakehikkoa. Myös havaintojen oikeusvertaileva tutkimus ja ylikansallisten tuomioistuinten ratkaisukäytännön tarkastelu tarjoaisivat varmasti uusia näkökulmia oikeussuojan tarpeella argumentointiin.